

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Premrl

Prisotnost izvenekstualne subjektivitete
v poročilih časopisa Delo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Premrl

Mentorica: red. prof. dr. Monika Kalin Golob

Prisotnost izventekstualne subjektivitete
v poročilih časopisa Delo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Prisotnost izventekstualne subjektivitete v poročilih časopisa Delo

V diplomski nalogi skušam odkriti stopnjo subjektivne prisotnosti novinarjevega vpletanja v žanr poročila. Pod drobnogled sem vzel poročila zadnje strani *Dela* v obdobju od leta 1985 do 2005, poskusil pa bom ugotoviti, kako in v kakšni meri so na pisce vplivale spremembe lastništva ter medijske zakonodaje po letu 1990, da so začeli posegati po nekonvencionalnih sredstvih in v prvotno objektiviziran žanr klasičnega poročila začeli vključevati tudi subjektivizirane elemente pisanja. Nadaljnja naloga je ugotoviti, s kakšnimi stilnimi, stilističnimi in skladenjskimi sredstvi so si novinarji pomagali v procesu »subjektiviziranja« poročila. Pri tem je potrebna predhodna natančna analiza poročevalske vrste, ki v nekaterih primerih dovoljuje tudi podajanje lastnega mnenja ob nizanju dogodkov, ki sestavljajo novinarski prispevek. Z grafičnim prikazom v zaključku diplomske naloge skušam dokazati, da se je po obdobju tabloidizacije število sredstev, ki avtorju dajejo možnost prvoosebnega vpletanja, povečalo in da je prvotno informativni žanr poročila »utrpel« spremembe v interpretativno smer.

Ključne besede: časopisno poročilo, tabloidizacija, spreminjanje medijskega trga, subjektivizacija poročila.

Subjective journalist's presence in newspaper Delo reports

The diploma thesis is based on report genre analysis between 1985 and 2005 in the newspaper Delo. During the mentioned period in this supposedly objective genre, primarily having no subjective journalist interference, it is possible to find different ways of authors trying to include opinions in their reports. In the early 90's our media suffered a great change, called tabloidization. The process of independence also brought ownership modification and total media law deregulation, the result of which was a fertile ground for a report subjectivation. The further thesis task is to determine syntax and stylistic elements used to express subjective ideas in a genre which is or has to be mainly objective. In the conclusion we introduce different types of graphs based on thesis research. They can help us to prove or refute our starting supposition, whether the reports after tabloidization do or do not contain considerably more subjective elements in comparison to the period before it's beginning.

Keywords: newspaper report, tabloidization, media market changing, report subjectivization.

Kazalo

1 UVOD	6
2 POROČEVALSKA VRSTA, POROČILO	8
2.1 POROČILO – OD INFORMACIJE DO INTERPRETACIJE (RUMENI TISK IN STILISTIKA JEZIKA)	10
3 MEDIJSKA POLITIKA V SLOVENIJI V DEVETDESETIH LETIH	13
3.1 LASTNIŠKO PREOBLIKOVANJE DELA, PRIVATIZACIJA	14
4 TABLOIDIZACIJA	16
5 IZHODIŠČNE TEZE, PREISKOVALNE METODE IN DEFINICIJE POJMOV	19
6 O OBJEKTIVNOSTI	21
7 STILNO-JEZIKOVNA ANALIZA POROČIL	23
7.1 LOČILA	23
7.1.1 Pomišljaj	23
7.1.2 Dvodelni pomišljaj	26
7.1.3 Oklepaj	28
7.1.4 Tri pike	31
7.1.5 Vprašaj	33
7.2 BESEDNO IN STAVČNO PRESODANJE	35
7.2.1 Prislovno vrednotenje	36
7.2.2 Pridevniško presojanje	38
7.2.3 Členkovno presojanje	40
7.2.4 Kramljajoči diskurz	42
7.2.5 Pogovorni stil	42
7.2.6 Prvoosebno vključevanje	45
7.2.7 Izrecno presojanje (stavčno)	46
7.2.8 Mnenjski zaključki	48
7.2.8.1 Zaključki z nizko stopnjo vrednotenja	49
7.2.8.2 Zaključki z visoko stopnjo vrednotenja	50
8 GRAFIČNA PREDSTAVITEV	51
9 ZAKLJUČEK	55
10 LITERATURA	58

Kazalo grafov

Graf 8.1: Ločila	51
Graf 8.2: Prislovi, pridevniki in členki.....	52
Graf 8.3: Jasno presojanje in mnenjski zaključki.....	52
Graf 8.4: Prvoosebno vključevanje	53
Graf 8.5: Stilno zaznamovana sredstva	54
Graf 9.1: Seštevek presojevalnih enot.....	57

Kazalo tabel

Tabela 7.1: Prislovi	37
----------------------------	----

1 Uvod

V širok spekter medijskih sprememb v Sloveniji na prelomu devedesetih let lahko uvrstimo žanrsko ali vrstno časopisno prilagajanje dogodkom tabloidizacije, komercializacije, sprejemanja novih zakonodaj, privatizacije in medijske koncentracije, ki je intenzivno potekala na prehodu v zadnje desetletje dvajsetega stoletja. Vendar naš namen ni ugotavljati, zakaj in kako je do sprememb prihajalo, temveč odkriti njihove posledice z analizo pisnega udejstvovanja novinarjev. Diplomsko delo je namreč zasnovano na hipotezi, da je prišlo do modifikacij časopisnega poročila, ki je še v poznih osemdesetih letih temeljilo na predpostavki objektivnosti, a se je ob vseh naštetih spremembah odmaknilo od informativne vloge ter se približalo interpretativni.

Obdobje dvajsetih let (1985–2005) zajema precejšen časovni razmak pri analizi sprememb žanra. Z dodatno težavo se srečamo, ko moramo za tovrstno raziskavo izbrati določeno rubriko, ki traja celotno dobo, ki obdaja naše preiskovanje. Časopisi namreč pogosto spreminjajo svojo strukturo, s tem posledično tudi način klasificiranja prispevkov po straneh. Običajne fiksne rubrike so predvsem interpretativne (uvodnik), medtem ko večje spremembe doživljajo informativne. Redka izjema so poročila na zadnji strani, ki so se ohranila v vseh dvajsetih letih in ki so zaradi tega primerna snov diplomske analize.

Korpus preučenih besedil zadnje strani časopisa *Delo* zajema 120 poročil, ki so vsaj v principu zasnovana kot omenjena novinarska zvrst. Dejstvo je, da že v veliki meri izstopajo reporterska poročila avtorjev s terena oziroma tujine. Odkloni v obliki reportaže ali hibridnega žanra z interpretativnimi elementi so precejšnji, vendar gre po mojem mnenju za proces prilagoditve časovnim smernicam, in ne spremembam namembnosti rubrike, saj je zadnja stran *Dela* še danes namenjena poročilom.

Izbor materiala je nastal na enotedenskem pregledu poročil vsakega letnika. Začel sem z letnikom 2005, mesecem februarjem, nadaljeval z marcem 2004, 2003 je sledil april in tako dalje. Namerno sem zaradi tako imenovane sezone »kislih kumaric« izpustil meseca julij in avgust ter januar, saj se pogosto dogaja, da v pomanjkanju relevantnih novic mediji pograbijo drugorazredne zgodbe.

Teoretski del je namenjen izhodiščnim predpostavkam žanrov in zvrsti, ki jih je sistematično razvrstila Manca Košir v delu *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Nujen je vpogled v spremembe medijskega trga, saj v veliki meri vplivajo na način upovedovanja. Rojstvo tabloidizacije namreč pripelje do precejšnih sprememb reprezentacije dogodkov – med njimi tudi tistih, ki so predstavljeni v poročevalski obliki.

Prvotni namen je bil ugotoviti stilne in jezikovne spremembe skozi čas, a se je kasneje izkazal veliko bolj zanimiv vpogled v način pisanja, ki še vedno vsebuje stil in jezik, poleg tega pa poudari še vidik žanrskega spreminjanja. Novinarji so v poročilo z različnimi jezikovnimi in stilnimi sredstvi vpeljali prvine presojanja, ocenjevanja in lastnega vrednotenja. Uporabljajo raznovrstne metode, ki sem jih v praktičnem delu diplomske naloge razdelil v dve veliki skupini, in sicer elementi prve nosijo skupno grafično lastnost. Novinar za doseg svojega namena uporabi vizualna sredstva v obliki ločil. S pomočjo oklepajev, pomišljajev, treh pik in vprašalnih povedih operira na »površinskem« nivoju besedila. Prvoosebno vpletanje v besedilo, pridevniško, prislovno in členkovno presojanje, uporaba odvečnih mašil in stilno zaznamovanih sredstev v sklopu kramljajočega diskurza tvorijo drugo skupino, ki za razliko od prve deluje veliko bolj na »notranjem« nivoju.

Namerno sem izpustil metafore, ki so precej dobro analizirane v drugih diplomskih delih. Prav tako nisem vključeval naslovov, saj tudi o tem obširno razpravlja Tomo Korošec v svojem delu *Stilistika slovenskega poročevalstva*.

2 Poročevalska vrsta, poročilo

Ena izmed teoretskih predpostavk, ki jo moramo analizirati za razumevanje namena diplomske naloge, je opredelitev in razdelitev novinarskih vrst in zvrsti, v našem primeru časopisnega poročila.

Zunanja struktura je precej enostavna, saj poročilo obravnava predvidljive dogodke. Običajno poročilo je zgrajeno iz glave in jedra ter nima uvoda in zaključka. Glava sestoji iz naslova, podnaslova, včasih nadnaslova ter pogosto iz vodila, kjer so opisana glavna dejstva za obravnavani dogodek. Vodilo opravlja funkcijo uvoda, a ga zaradi drugačne strukture ne uvrščamo v kategorijo klasičnih uvodov, saj ne gre za ekspozicijo ali uvajanje bralca v dogodek, temveč zgolj za podajanje prepoznavnih dejstev, »ki naslovnika takoj na začetku informirajo o tem, za kakšen dogodek v poročilu gre« (Košir 1988, 75). Tok dejstev poteka linearno, od vstopne točke A ali pa V, »ki jo reporter v skladu s konvencijo izbere za najpomembnejšo v teku dogajanja. Poročilo se zaključi na točki Ž, v kateri se dogodek izteče, ali pri zapisu zadnje informacije, ki je bralcu še potrebna, da bo dobil občutek, da zdaj pozna celoten dogodek in ve, kako je potekal« (Košir 1988, 75).

Poleg zunanje strukture je potreben še vpogled v notranjo zgradbo časopisnega poročila.

Po Manci Košir (1988, 65) poročilo najprej sodi v informativno zvrst, kar je pomembna iztočnica za nadaljevanje, saj lahko na osnovi te razdelitve ugotovimo, da je njegova glavna funkcija informirati, in ne interpretirati. Z nekoliko drugačnimi besedami podaja svojo definicijo Tomo Korošec, ki trdi, da so poročevalna besedila »zasnovana predvsem na namenu prenesti sporočilo (informirati)«, presojevalna pa »v iskanju stika z naslovnikom gradijo na vplivanjskih, apelnih in vrednotilnih sporočanjških nalogah« (Korošec, 1998: 12). Ob tem gre poudariti, da se »poročilo od vesti loči po svojem predmetu. Vest dogodek le registrira, poročilo pa sporoča o poteku dogajanja« (Košir, 1988: 73).

Glavna funkcija poročila je informiranje o vnaprej napovedanih dogodkih, torej predvidljivih, »ki so večji ali niso majhni in imajo več prvin. So večinoma sami po sebi razumljivi, zato so poročila v glavnem samozadostna sporočila, ki jim le redko sledijo komentarji« (Košir 1988, 74). Za razliko od vestičarske vrste je poročevalska bistveno bolj obširna, saj skuša v bralcu vzbuditi idejo, da ve vse, kar je treba vedeti. Da se to zgodi, mora reporter »pripeljati bralca

na kraj dogajanja in z njegovimi očmi opazovati, kaj se dogaja« (Košir, 1988: 74). Povedati ni dovolj za poročilo, treba je pripovedovati, a še vedno znotraj smernic, ki nam jih narekujejo njegova pravila. Da bi zadovoljili naslovnikovo pričakovanje pa se marsikdaj zgodi, da izkoristimo togost pravil, ki nam jo ponuja poročilo, saj ima večjo moč manipuliranja s stvarnostjo kot vest, kar lahko pisca zavede k prevelikemu odmerku svobode subjektivnega upovedovanja in podajanja lastnega mnenja, saj naj bi bil avtor »pretežno odsoten iz besedila in je najpogosteje nevtralen opazovalec dogajanja« (Košir 1988, 77). Pričakovali bi torej lahko, da bodo jezikovna sredstva v naši analizi poročil nezaznamovana. Avtor naj bi se zavedal, da poročilo ne analizira v globino, kajti to je naloga drugih novinarskih vrst, vendar kaže, da je bilo nemogoče zadržati poročevalsko vrsto zgolj v vodah objektivnosti, saj so se razvili žanri, ki v nekaterih primerih dovoljujejo lastno mnenjsko udejstvovanje v poročilu.

Razvil se je žanr komentatorskega poročila, ki le še formalno ohranja zunanjo obliko poročila. Od običajnega se razlikuje po tem, »da poleg informativne funkcije, ki je dominantna, opravlja še komentatorsko« (Košir 1988, 77). Njegov glavni predstavnik so dopisniška poročila. Običajno poročilo se izogne komentiranju. Ponavadi v vrstnem redu zapisuje o poteku sestankov, srečanj in obiskov, potem pa naniza mnenja nosilcev dogajanja. Reportersko poročilo popolnoma ukinja razdaljo med naslovnikom in dogodkom, saj pisec oriše dogajanje v živo s tem, da vključuje detajle, zapisuje pogovore ipd. Bistveno za ta žanr je, da se naslovnik z branjem znajde na kraju dogajanja, to pa lahko pisec doseže le z uporabo sredstev, ki niso značilna za preostale poročevalske žanre. Treba je poudariti, da je žanr pogostejši na radiu in televiziji ter redkejši v časopisih.

Slika poročila dokončajmo še z nekrologom in prikazom. Prvi ima svojevrsten predmet upovedovanja. Gre za dogajanje, ki se začne z rojstvom in konča s smrtjo pokojnika, torej lahko govorimo o poteku življenja umrlega, Koširjeva pa analizo zaključuje s prikazom, ki naj bi ga literatura redko omenjala. To je poseben žanr, ki opravlja vlogo kritike ali ocene, dela pa ne vrednoti v tolikšni meri, da bi bila njegova funkcija interpretacija. Dogajanje predstavi najprej z opisom, v zaključku pa na kratko pove svoje mnenje.

2.1 Poročilo – od informacije do interpretacije (rumeni tisk in stilistika jezika)

Čeprav teorije novinarskih vrst klasificirajo poročilo glede na njegovo poglavitno funkcijo, ki se izraža v podajanju informacije, to ne pomeni, da je manevrski prostor popolnoma zaprt, saj nekatere različice ponujajo tudi avtorjevo osebno udejstvovanje ali prisostvovanje, ki se lahko izraža na precej načinov. Poleg jasnega podajanja mnenja, kar je predvsem značilno za reportersko in komentatorsko poročilo, pisci mnogokrat posegajo tudi po različnih stilno zaznamovanih sredstvih (metaforah, aktualizmih, evfemizmih ...), s katerimi na deloma prikrit način vpeljejo v prispevek subjektivne prvine.

Monika Kalin Golob ugotavlja (2004, 706), da se močno orožje vrednotenja v rokah novinarja skriva tudi v samem izboru navedkov. Poročilo je dolžno naslovniku posredovati poglede vseh vpletenih strani, s čimer nas seznanja s celotno sliko dogajanja. Tudi Poler Kovačičeva (2004, 89) opozarja, da v novinarskem diskurzu prevladujejo informacije elitnih virov, ki imajo v primerjavi z neelitnimi večji dostop do novinarskih objav.

Izbor točno določenih, predhodno izbranih izjav in izključevanje druge plati zgodbe nakaže skriti odklon od poročevalske norme. Stališče avtorja postane še močnejše, ko z natančno selekcijo dobesednih navedkov, ki v pozitivni ali negativni smeri vrednotijo, izrazi osebno mnenje preko vpletenih oseb v njegovem poročilu. Čeprav pri pregledu korpusa poročil nisem zasledil prekomerne uporabe citatnega sklicevanja, s čimer lahko potrdim tezo Korošca (1998, 209), da premi govor v pisnem poročevalstvu nastopa razmeroma redko, so analize (Kalin Golob 2004, 706) pokazale, da zaradi zahteve po natančnosti in pri izogibanju preubeseditv, prihaja do prekomerne uporabe navedkov.

Naloga novinarja ni nizanje citatov in sestavljanje mozaika iz izjav enega ali več politikov, ampak pisanje koherentnega in berljivega besedila, pri čemer drugi načini navajanja virov ali povzemanje ne pomenijo neobjektivnega prenašanja, ampak kažejo na veččnost novinarjevega ubesedovanja in obvladovanja žanru ustrezne stilizacije (Kalin Golob 2004, 706).

Že sama uporaba ločil pogosto nakaže na stopnjo in poudarek napisanega. Tovrstni primer lahko navedem ob uporabi oklepajev namesto vezajev, ki se večinoma pojavljajo za dodatno razlago, vendar se zdi, »da se oklepaj v takih primerih loči od pomišljaja po tem, da ni toliko opazen« (Toporišič 1979, 462). Torej avtor lahko svobodno izbira med enim in drugim, odvisno od stopnje moči poudarka, ki jo hoče vzpostaviti.

Do tega nivoja poročila ohranjajo v mejah novinarskega pisanja svojo notranjo in zunanjo konvencijo, na naslednji stopnji pa se povsem poruši integriteta vrste, saj avtor z (zlo)rabo subjektivnih rekurzov spremeni poročilo v hibridno vrsto, kar doseže s tako imenovanim kramljajočim diskurzom.

Breda Luthar v svoji knjigi *Poetika in politika tabloidne kulture* (1998) loči šest sredstev, s pomočjo katerih časopisni govor imitira dialoško komunikacijo in na ta način ukine distanco med ustvarjalcem zapisanega in prejemnikom:

1. grafična podoba
2. uporaba govornega jezika v pisanem mediju
3. besedni zaklad
4. sintaksa in morfologija
5. umeščanje besedila v čas in prostor (deixis)
6. modalnost

Prva, grafična podoba, se od preostalih loči po tem, da ni odvisna od subjektivnih avtorjevih prvin, temveč od politike časopisne hiše, zato nam ne predstavlja bistvenega izhodišča za nadaljevanje. Preostalih pet se izključno navezuje na stil novinarja, se pravi njegov izbor jezikovnih sredstev. Z uporabo govornega jezika bo vzbudil neformalno pogovornost (*Beckenbauer si puli lase ...*), preoblikovanje iz formalne v pogovorno obliko pa se še bolj pozna z uporabo nepotrebnih mašil (*pač, ima sicer nekaj etičnih pomislekov; neprijetno pri vsej zadevi pa je to ...*).

V isto skupino Lutharjeva uvršča tudi različne tipografske poudarke; pomišljaje in tropičje na koncu stavka. Uporaba tropičja naj ne bi sodila med konvencionalne posege pisca poročil, a vendar se v precej analiziranih primerih pojavljajo, četudi je bilo celotno poročilo povsem v skladu z definicijo novinarske vrste. Podobno vprašalne povedi (predvsem v zaključkih poročil) namigujejo na dvom, bralcu pa dajejo možnost zadnje besede in svobodne interpretacije nadaljevanja.

Zelo podoben je tretji sklop, ki vključuje izbor besednega zaklada. »Funkcijo vzpostavljanja iluzije neposrednega dvogovora in definiranja naslovljenca in konteksta interakcije, lahko

odigra že ena slengovska ali narečna beseda oz. klišejski stavek v celotnem članku« (Luthar 1998, 161–162).

Skladenjska in oblikoslovna raven sta del četrte skupine. Kratki in nedokončani stavki zblížujejo avtorja in bralca v enoten pogled poročane tematika. Z indikacijami časa (*včeraj so nas poklicali*), prostora (*v našo redakcijo je prispelo*) in osebe (*naš novinar na terenu*) daje medij vtis, da delajo za nas. S prehodom na manj formalen nivo se pokaže tendenca po presojanju. Značilno za takšno pisanje je jasno vrednotenje s pridevniki, (*stvari, ki so se dogajale v razvpitem kombiju;* *dobrodošlica je bila več kot hladna;* *se ji bo pridružil v majhni, na prvi pogled neugledni hiši ...*) prislovi (*zverinsko pobil;* *je filozofsko sporočil;* *je trpko izjavil;* *kaže mu presenetljivo slabo ...*) in členki (*kajpak ne z namenom;* *je včeraj končno odgovoril;* *to seveda ni več njegova stvar ...*).

Zadnja skupina sredstev se prav tako navezuje na prejšnjo, saj predpostavlja individualno subjektiviteto za tekstom. Razvile so se ustaljene ilokucije, kot so: *sprašujemo se, obračamo se, preverili smo*, prek katerih avtor zmanjša na najmanjšo možno mero ideologijo objektivnosti v svojem prispevku. Dodatno se je pokazalo, da velikokrat enači svojo državo z zaimkom *nami* (kar lahko enačimo s skupnim sporočanjanskim krogom), prav tako pa prvo osebo koristi pri opisovanju dogodkov (*pojasnilo smo poiskali pri ...;* *razstavili smo vse, kar imamo ...;* *lahko zapišemo ...*). Z vpletanjem samega sebe v diskurz poročila novinar dokončno ovrže vrstne predpostavke in ustvari hibrid, ki iz informativne vodi v interpretativno funkcijo.

Postavijo se nam povsem legitimna vprašanja, zakaj je prišlo do spremembe oziroma adaptacije poročila, kakšni so bili vzroki procesa in ali gre za masovni proces ali zgolj za avtorjevo samovoljno poseganje v informativni žanr. Odgovore moramo poiskati v razvoju spreminjanja lastništva medijskih hiš, s tem povezanega obdobja osamosvojitve Slovenije ter smernicah časa, ki narekujejo vedno več atraktivnih, rumenih novic in zapostavljajo informativno-objektiven značaj.

3 Medijska politika v Sloveniji v devetdesetih letih

Začetek devetdesetih let je bil za Slovenijo v marsikaterem pogledu prelomnega značaja in tudi na področju medijske regulacije ni bilo nič drugače. Procese poskusa urejevanja medijske sfere v naši državi bom skušal opisati s pomočjo prispevka Sandre Bašič Hrvatini in Marka Milosavljeviča (2001), ki opredeljujeta glavne smernice sprememb, do katerih je prišlo na področju medijske regulacije v devetdesetih letih. Široka revolucija se ni izognila niti časopisne hiše *Delo*, ki je vir črpanih poročil te diplomske naloge.

Preden se konkretnije posvetimo spremembam v *Delu*, je potreben širši vpogled obdobja.

Medijska devetdeseta leta so v Sloveniji minila v znamenju sprememb političnega sistema, sprejemanja nove medijske zakonodaje (argumenti in razprave pri sprejemanju medijske zakonodaje so ponovno prisotne tudi deset let pozneje), privatizacije medijev, liberalizacije časopisnega in površne regulacije radiofuznega trga, medijske koncentracije in komercializacije. (Bašič Hrvatini, Milosavljevič 2001, 7).

Veliko vprašanje vseh držav v tranziciji, med katere je leta 1990 Slovenije zagotovo sodila, se je dotikalo demokratizacije medijske sfere. Prvotna in poglobljena vloga se je v klasičnem liberalnem modelu množičnih medijev izražala v nadzoru oblasti, kar je predpostavljalo koncept popolne neodvisnosti od države, trg pa bi postal mehanizem zagotavljanja neodvisnosti. Države nekdanje komunistične usmeritve so imele slabo izkušnjo preteklega režima, ki se je nemalokrat vtikal v uredniško politiko medijev. Vladalo je prepričanje, da zgolj zasebna lastnina lahko poskrbi za popolno samostojnost medija, vendar sta bila tako slovenski trg kot njen medijski prostor zelo majhna, zakonodaja¹ pa neurejena. »Posledica te majhnosti je, da je mogoče s sorazmerno majhnimi finančnimi sredstvi (posebej če primerjamo prevzeme in nakupe v drugih evropskih državah) nadzorovati omejen medijski trg« (Bašič Hrvatini, Milosavljevič 2001, 13).

¹ Bašič Hrvatini in Milosavljevič ugotavljata, da države Vzhodne in Srednje Evrope v obdobju tranzicije niso imele definirane strategije o medijski politiki prihodnosti. V Sloveniji so se spraševali, ali je sploh potreben dodaten zakon, ki bi posebej urejal delovanje medijev, ali je po drugi strani dovolj, da poteka privatizacija medijev po zakonu o lastninskem preoblikovanju podjetij (1992). Ni bilo potrebe po novem zakonu, ki bi se nanašal na državo, temveč je bilo treba opredeliti pravice javnosti in civilne družbe, da bi jih obvarovali pred močjo države oziroma kapitala. Drugo vprašanje se je dotikalo teme lastništva novih medijev. Kdo je lahko novi lastnik, kdo lahko postavlja in zamenjuje vodstva medijev? Leta 1994 so vendarle sprejeli zakon o javnih glasilih, a je praksa kmalu pokazala na pomanjkljivosti, saj niso bile spoštovane določbe, ki se nanašajo na omejitve lastniških deležev. Še večja niša se je pokazala pri odsotnosti določitev sankcij za ugotovljene kršitve. Neustreznost določb je pripeljala do redefinicije zakona, ki se je začela leta 1997 in se po štirih letih razprav zaključila z novim zakonom o medijih (2001).

Zavladal je strah pred nekontroliranim vdorom tujih korporacij in njihovim morebitnim uveljavljanjem politične volje, kot se je dogajalo na Madžarskem in Poljskem. »Desetletje pozneje lahko ugotovimo, da je malo število domačih lastnikov s pomočjo številnih med seboj povezanih podjetji prevzelo nadzor nad večino medijskega trga« (Bašič Hrvatini, Milosavljevič 2001, 13). Dodatno se je prav tako pokazalo, da privatizacija ni imela povezave z novinarsko etiko in tudi ne z odgovornostjo do javnosti.

Razlika med tiskanimi in radiofuznimi mediji v prehodu privatizacije je bila očitna. Na področju časopisja so se soočili s popolno deregulacijo, zato si na primeru preoblikovanja časopisne hiše *Delo* oglejmo glavne dejavnike razvoja.

3.1 Lastniško preoblikovanje Dela, privatizacija

Prve oblike umikanja države iz časopisnega medijskega prostora so bile opazne že v zgodnjih 80. letih, ko je večina časopisnih hiš ostala brez državne pomoči v obliki subvencij. Razen *Slovenskih novic* so bili vsi trije dnevnik, ki so nastali po letu 1990, (*Slovenec*, *Republika* in *Jutranjik*) na neizprosнем trgu obsojeni na propad, kar pomeni, da do danes ohranjeni *Večer*, *Delo* in *Dnevnik* poleg *Slovenskih novic* »nadzorujejo več kot 90 odstotkov dnevniškega trga« (Bašič Hrvatini, Milosavljevič 2001, 18).

Eden izmed glavnih ciljev medijev, za katerim je v obdobju tranzicije strmela časopis *Delo*, je bila vzpostavitev popolne neodvisnosti. Privatizacija je začela vdirati na področje, ki ji ni bilo najbolj naklonjeno. Splošna vizija popolne neodvisnosti je bila v očeh nekaterih zgolj iluzija, kar je jasno zatrjeval kasnejši generalni direktor RTV Slovenija Janez Jerovšek. »Nobena novinarska hiša in uredništvo v zahodnih parlamentarnih demokracijah ne moreta biti neodvisna, bodisi od lastnika bodisi od oblasti. Pri nas pa želijo doseči tako izjemen status,« (Demokracija 24. 7. 1990) ter pri tem še dodal, da lahko odgovorne položaje urednika lahko zasedajo samo posamezniki, ki dokažejo novinarske, znanstvene in kulturne reference, kontrolo nad tem pa naj izvaja parlament.

Začrtan program privatizacije je predvideval ohranjanje samostojnosti in neodvisnosti podjetja, povečanje poslovne uspešnosti (v obdobju med letoma 1991 in 1992 je naklada padla za 10.000 izvodov) ter zagotovitev zaposlenim najvišjo kakovost dela. V interni anketi, ki je vodstvo časopisa izvedlo med zaposlenimi, se je 93 odstotkov opredelilo za lastninsko

preoblikovanje z večinskim deležem zaposlenih. Slednji so dobili 60 odstotkov družbenega kapitala, ostalih 40 pa je bilo razdeljenih med preostale sklade. Spremembe so v izdatni meri privedle do vedno večje odvisnosti od oglaševalskega denarja in vedno večjo prisotnostjo oglaševalskega prostora v časopisu.

Delo je junija leta 1990 postalo samostojni, zunajstrankarski časopis, »ki izraža interese najširše slovenske javnosti« (Delo, 18. 6. 1990). Aprila leto pozneje je temeljno sodišče v Ljubljani, enota Ljubljana, registriralo podjetje Delo d. o. o, s čimer se je zaključilo preoblikovanje tozda Delo v samostojno podjetje Delo v družbeni lasti. Novembra leta 1995 so storili dodaten korak naprej. Agencija za privatizacijo je odobrila prehod podjetja v delniško družbo, medtem ko so štiri leta za tem kot prva medijska hiša kotirali v borzni kotizaciji. Slika lastniške povezave zaradi številnih pomembnih sprememb precej spremenila. Za polovico je upadel delež notranjih lastnikov, procent zunanjih narasel, pri čemer gre izpostaviti, da ni prišlo do opaznejšega deleža tujih kapitalistov.

4 Tabloidizacija

Pojem tabloidizacija je konglomerat dogodkov komercializacije, deregulacije in globalizacije, ki so skozi svoj razvoj informacijo pripeljali do enačenja z blagom, torej tržnim sredstvom. Kot preostale tržne dobrine je tudi informacija dobila svojo ceno, posledično začela izgubljati vlogo obveščanja ter s senzacionalističnim pisanjem pripeljala v novinarstvo pojem tabloidizacije.

Slovensko novinarstvo se je z novim pojavom prvič seznanil v poznih osemdesetih letih dvajsetega stoletja, vendar zametki tabloidnih pristopov ameriškega in angleškega tiska segajo precej dlje v preteklost. Lutharjeva (1998, 23–43) na podlagi britanskih in ameriških historiografskih analiz ugotavlja, da delitev novinarstva na politični in zabavljaški tisk povežemo z dvema relevantnima obdobjema zgodovine tiska.

Za prvi vzgib modernizacije in prehoda ljudske v medijsko kulturo poskrbi tako imenovani penny press, ki se prvič pojavi v tridesetih letih 19. stoletja se v Združenih državah Amerike. Popularni dnevnik so svojo ceno spustili na en peni, kar je pomenilo, da je novica postala dosegljiva praktično vsakemu. V Angliji se je podoben proces začel s tiskom za reveže, pauper press, ki je prinašal radikalno politično tematiko. Kot stranski produkt so bili še dodatno bolj zanimivi nedeljski časniki, napolnjeni s tematiko tradicionalnih ljudskih kulturnih oblik, in sicer almanahov, praktik, koledarjev itd.

Narativno upovedovanje raznovrstnih zgodb o usmrtitvah, življenju zločincev, kraljevih obiskih in na drugi strani svetovalno-moralnega čtiva v obliki praktik je poskrbelo za širok spekter občinstva, ki je bilo še vedno pod vplivom romantičnih balad. Pojav tiska v Angliji pripelje do komercializacije, ciljno občinstvo tako postanejo nižji sloji, ki so se zlahka poistovetili s tematiko. Razvoj tiskarstva in žurnalizma je na trg privedel nove, popularne časnike, polne tovrstnih zgodb, večkrat napisanih celo preden so se dejansko odvile, kar spominja na današnji proces konstruiranja pseudodogodkov. Razkol med popularno in elitno kulturo je postajal vedno večji. Dokončna ločitev se je začela v 19. in dokončala v drugi polovici 20. stoletja. »Duhovništvo, plemstvo in meščanstvo je postopoma ponotranjilo etos samonadzorovanja, samozatajevanja in reda, ter zavrnilo prakse in imaginacijo, značilno za tradicionalno ljudsko kulturo« (Luthar 1998, 12).

Drugo obdobje se je pričelo v šestdesetih letih 19. stoletja s pojavom rumenega tiska tako v Združenih državah Amerika kot tudi Angliji. Vzpon komercializacije se je odrazil v nastanku sodobnejše oblike populizma, kar je bila neizogibna posledica razvoja tehnik časopisne proizvodnje. Za vstop na trg je bil potreben vedno večji kapital, zato v Angliji obdobje označujejo »kot čas 'tiskovnih baronov'« (Luthar 1998, 13). Bralstvo in naklada sta se izjemno povečala, čeprav se je le nekaj finančno najmočnejših časopisov obvladovalo trg. Plodna tla za razvoj tržnega sistema je pomenila tudi osvoboditev tiska izpod državne kontrole, kar je Angležem uspelo stoletje pred preostalo Evropo.

V Ameriki je prvi časnik za en peni postal *New York Sun*, ki ga je leta 1833 ustanovil Benjamin Day. Njegov produkt je bil prodajan po šestkrat nižji ceni kot preostali časopisi, vsebina pa se je za razliko od preostalih, ki so jih v glavnem polnili s politiko, tujimi depeši in ladijskimi novicami, osredotočala na trače, zgodbe o živalih, športne dogodke itd. Poleg ustanovitelja je bil urednik tisti, ki je izbiral primerne dogodke za upovedovanje. Vire so črpali v smešnih ali tragičnih dogodkih navadnih ljudi, od koder tudi izraz »human interest story«, ki ga je Dayev časopis prvi uporabil za opisovanje zgodb, ki zanimajo širšo javnost. S posebnimi metodami upovedovanja so skušali s tovrstnimi zgodbami v bralcih vzbuditi intimni odnos med piscem in bralcem, kar je še dandanes glavno retorično sredstvo rumenega tiska. Zaradi nizke prodajne cene je bilo nemogoče, da bi samo s prodajo ti časopisi lahko preživel. Ključnega pomena torej postanejo oglasi.

Neizbrisen pečat sta poleg Dayevega časopisa pustila *New York World* in *New York Journal*. Oba sta se jasno razlikovala od preostalih, saj je bilo njihovo poslanstvo podajanje populističnega materiala. Joseph Pulitzer, lastnik prvega, in W. R. Hearst, lastnik drugega, sta ustvarila drugačno novinarstvo. Dejstva in informacije so na račun zabave padla na drugo mesto. Prilagodila sta se imigrantski večini v New Yorku, ki je presegla 40 odstotkov celotnega mestnega prebivalstva in je zaradi neznanja jezika raje posegala po preprostejšem, dostopnejšem tisku, kar je oba časopisa privedlo do izjemnih naklad.

V čem se je nov produkt sploh razlikoval od prejšnjega? Osrednja sprememba je način sporočanja govornice. Pripoved se je iz klasične verbalnosti preselila na vizualnost, ki je predstavljala zgodbo sama po sebi. »Vizualna revolucija je začela spodnašati dolgo trajajočo nadvlado linearnih, logičnih, abstraktnih besed in misli v medijih« (Luthar 1998, 31–32).

Novost so ilustracije (kasneje fotografije), oblika pisave v naslovih in tekstu, razgiban lay out in vsekakor jezik, ki skuša privedi do intimnega odnosa pisec – bralec.

Z vsakdanjimi zgodbami je nov medij dajal napotke priseljencem, kako preživeti v neznanem okolju. Tradicionalni tisk ni bil primeren za urbano branje, saj je bil format nerodno velik, črke pa majhne in zgoščene, kar ni dajalo možnosti pouličnega branja. Tok dogajanja zgodbe se preobrne, saj je Pulitzer z uporabo vodila bralca takoj popeljal v središče pripovedi. Zgodba mora biti podana že v prvem odstavku, stavki postanejo ostri, jasni in kratki. Okoli leta 1930 je tovrstno novinarstvo postalo nekaj povsem navadnega. Jezik ni več upošteval slovničnih pravil, poln je bil klišejev, s katerimi je skušal posnemati govorjene vzorce. »Hiperboličnost, pretirana čustvenost in senzacionalnost so bile tudi element zasebne konverzacije. Izbrana in cenzurirana oralna kultura je tako postala del javne sfere, tiskana beseda pa je postopoma vedno bolj imitirala prijateljski govor« (Luthar 1998, 26).

Vse omenjene pojme razvoja je potrebno razumeti v konceptu oglaševalskega kapitalizma, insitucij politične demokracije, propada tradicionalnih avtoritet in urbanizacije. Danes tabloide in resni tisk loči predvsem pojem objektivnosti, ki se je v žurnalizmu razvil šele v tridesetih letih 20. stoletja, ko sta bila fotografsko predstavljanje in senzacionalnost tiska privedena bistveno dlje kot v času Pulitzerja in Hearsta. Po svetovni vojni so namreč v tabloide uvedli interpretativno pisanje, kar je privedlo do dokončnega razkola med resnim in zabavlaškim novinarstvom. Obe vrsti se že v temelju razlikujeta, saj naj bi bila informacija žanr samozatajevanja, zgodba pa užitka, kar pa še ne pomeni, da je prva bolj verodostojna od druge.

5 Izhodiščne teze, preiskovalne metode in definicije pojmov

V uvodno-predstavitvenem delu je bila podana okvirna shema preiskovalne naloge, ki mora biti utemeljena z natančnejšo preiskovalno metodo, s katero bomo potrdili ali ovrgli hipotezo, da se je po letu 1990, obdobju tabloidizacije, začelo objektivno novinarsko poročilo polniti s subjektivnimi prvinami, elementi analize diplomskega dela.

Jezik je živa tvorba, ki se nenehno spreminja, naj bo to pogovorna, književna, umetnostna ali strokovna besedilna vrsta. V pisnem novinarstvu ni nič drugače, a vendar je informativni značaj analiziranih prispevkov poročila skozi čas ohranil tipične prvine, ustaljene izraze ali besedne zveze, na podlagi katerih lahko odkrijemo njihovo pogostost pojavljanja. Informativna veja novinarstva se od interpretativne razlikuje po dejstvu, da z najmanjšo možno mero uporablja neologizme. Na drugi strani je pogosta in zaželeno raba avtomatizmov, saj bralec pričakuje ustaljeno strukturo informativnega prispevka.

Zaradi tovrstnega ohranjanja norme je za našo analizo od kvalitativne boljša kvantitativna metoda preučevanja. Zanima nas frekvenca pojavljanja jezikovnih prvin, ki so jih avtorji uporabili, da so v informativni žanr vključili lastno, subjektivno mnenje. Pisci so se na ta način spremenili v izventekstualno subjektiviteto, torej novinarja, ki s pomočjo izbora slovničnih in leksikalnih enot na prikrit ali celo odkrit način vpelje lastno mnenje v poročilo.

Praktični del diplomske naloge tako sloni na opazovanju obdobja med letoma 1985 in 2005. V korpusu izbranih poročil zadnje strani časopisa *Delo* je 120 prispevkov, kjer so pod drobnogledom naslednje, kot smo jih poimenovali, slovnične in leksikalne enote, s katerimi novinar v informativnem prispevku izrazi svoje mnenje.

Analiza je razdeljena na dva dela. V prvem sem poskušal pokazati, kako lahko ločila odigrajo vlogo izražanja mnenja. Pomišljaj in oklepaj sta si v tem smislu zelo podobna, saj potegneta ločnico med informacijo in (morebitno) interpretacijo. Tako lahko pisec legitimizira lastno mnenje, podano v oklepaju ali med pomišljajema, s tezo, da ga je s pomočjo ločil oddaljil od informacij. Seveda ni vsak podatek, zapisan v oklepaju ali med pomišljajema, nujno subjektivnega značaja, saj ti dve ločili lahko služita za dodatno razlago, ki je povsem objektivna.

Med ločili, ki »presojuje«, sta še vprašaj in tri pike. Vprašalne povedi niso značilne za informativno obliko pisnega prispevka, saj vedno vsebujejo odtenek avtorjevega mišljenja, podobno kot tri pike. Z zamolkom sicer ni zaznati neposrednega vrednotenja, a nam avtor namigne svoj vidik.

Drugi del sestavlja besedno in stavčno presojanje, torej direktno podajanje mnenja. Na preprostem besednem nivoju se srečamo z vrednotilnimi pridevniki, prislovi in členki. Gre za besede, ki v besedilo prinašajo mnenje izventekstualne subjektivitete, torej tvorca poročila. Zaključek analize je posvečen pojavu prvoosebnega vključevanja, povsem izrecnega vrednotenja in tako imenovanim mnenjskim zaključkom.

Za boljše razumevanje analize lahko vse našteje pojave poimenujemo presojevalne enote. Vsaka enota (pomišljaj, oklepaj, tri pike, vprašaj, itd.) je obravnavana z vidika pogostosti pojavljanja skozi obdobje dvajsetih let, s čimer skušam ugotoviti, ali je na njihovo uporabo dejansko vplivala tabloidizacija devetdesetih let ali ne.

Končni podatek nam daje grafični prikaz posamezne presojevalne enote, ki je razdeljen v štiri petletna obdobja. Na njegovi podlagi lahko ovržemo ali potrdimo izhodiščno tezo, da je po obdobju tabloidizacije prišlo do vedno večje subjektivizacije poročila.

6 O Objektivnosti

Načela objektivnega novinarskega pisanja nam v svoji knjigi *Koraki do kakovostnega novinarskega prispevka* (1998) opiše Karmen Erjavec, ki vidik objektivnosti obdela s široke perspektive. Gre za zapleten proces, ki je odvisen od mnogih spremenljivk. Novinar nikoli ne more biti povsem objektivni, saj vsak posameznik oblikuje lastno mnenje o primernem delovanju družbe. Že izbor snovi poročila ali novice objektivno zaznamuje delo pisca. Za nekoga bo določen dogodek relevanten, za drugega pa ne. Nadalje je z normo objektivnosti »zelo povezana norma nepristranskosti in ravnovesja predstavljenih informacij« (Erjavec 1998, 34). Pisec mora dati možnost argumentacije vsem vpletenim stranem. Da je objektivnost res širok pojem ugotovimo tudi s tem, ko vanj vključimo preverljivost. »Izbor dejstev in navedkov posredno kaže na novinarjevo in/ali uredniško mnenje,« zatrjujeta Poler Kovačičeva in Erjavčeva (2005, 46). Dolžnost vsakega novinarja je, da svoje podatke preveri in da so resnični in točni. Urejeni morajo biti na pregleden način, brez dvoumij. Ko vse komponente seštejemo, ugotovimo, da popolne objektivnosti pri poročanju ni moč doseči. Vsak posamezni korak je subjektiven. »Kar lahko novinar stori v smislu svoje kredibilnosti, je, da doseže točnost objavljenih dejstev z nenehnim preiskovanjem in preverjanjem informacij« (Erjavec 1998, 37).

V diplomskem delu sem predmet subjektivnega vpletanja zožil na najnižjo raven, in sicer na opazovanje jezikovnih prvin, ki nakažejo izventekstualno subjektiviteto, ki se vključi v informativno novinarsko zvrst. »Norma objektivnosti se prvotno nanaša na informativne novinarske zvrsti, kot sta vest in poročilo. V informativni zvrsti novinar ne bi smel vrednotiti dogodka« (Erjavec 1998, 35). Kljub teoretski predpostavki, bo nadaljnja analiza pokazala, da so si novinarji večkrat vzeli svobodo podajanja lastnega mnenja, kar je kršenje kriterijev Günterja Benteleja (Bentele v Erjavec 1998, 35). Predvsem so zanimive zadnje tri točke, ki pravijo, da se mora objektivni novinar držati stvarnega in brezčustvenega pisanja vesti oziroma poročila, da mora uporabljati nevtralne pojme pri opisu dejanskega stanja in da se mora izogibati lastnih (političnih) stališč pri izbiri in predstavitvi vesti/poročila – zahteva po izogibanju mnenjskega izkrivljanja

Z žanrskimi modifikacijami in vedno večjo stopnjo vstopanja avtorja v poročilo so se začele meje med objektivnim in subjektivnim pisanjem vedno bolj rušiti. Formalna zunanja zgradba je sicer ostala identična, medtem ko se je vsebina napolnila z vrednotilnimi sredstvi. Ob tem

velja opozoriti, da klasično poročilo še vedno ohranja svojo integriteto in da je poseganje izvenekstualne subjektivitete vanj zgolj odklon od norme, ne pa pravilo novega načina pisanja.

7 Stilno-jezikovna analiza poročil

7.1 Ločila

Tiskana beseda časopisnega diskurza gradi predvsem na pisnem sporočanju, ki se s svojimi značilnostmi loči od govornega. Verbalni stik omogoča posredovanje čustev z gestikulacijo ali tonom govora, kar lahko interpretiramo kot neizrecno vrednotenje. Zapisana beseda ne premore takšnih sredstev, zato so v nekaterih primerih pisci primanjkljaj nadoknadili z ločili. Navidezno so enote kot na primer vejica, vprašaj, pomišljaj, klicaj itd. drugotnega pomena, vendar nosijo ne zanemarljivo vlogo. Že osnovnošolski primer spremembe pomena stavka z različno postavitvijo vejice (*pomilostiti, ne streljati!* ali pa *pomilostiti ne, streljati!*) prikaže odločilno razlikovanje. Najbolj se prikrito podajanje mnenja odrazi v vprašalnih povedih, kjer novinar svojo hipotezo zamaskira v vprašanje, katerega odgovor sam že pozna. Podobno se dogaja s tropičjem. Premor oziroma zamolk prekine tok pisanja, avtorju pa ponudi, da poudari del informacije, ki jo označi s tremi pikami. Povsem izrecna sta oklepaj in pomišljaj. Ločili postavita mejo med informacijo in interpretacijo, saj ju avtorji uporabljajo v subjektivizirane namene vrednotenja. Zapolnjujejo jih s svojimi idejami, ločili pa izrabijo zato, ker poročilo sodi med informativne žanre, kjer naj bi bila stopnja subjektiviziranja nična. Iz tega lahko sklepamo, da ločila ne vpeljujejo edinstveno neizrecno lastnomnenjske sestavine, bolje bi bilo reči, da služijo kot krinka interpretacije v informaciji.

7.1.1 Pomišljaj

Slovenski pravopis (1997) v šestih točkah definira skladenjsko uporabo pomišljaja.

1. namesto vejice. V tem primeru poudarjeno ločuje določeno besedo ali misel stavka, lahko pa tudi kaže na nasprotje posameznih stavkov iste povedi. *Ti meni luč – jaz tebi ključ. Prijatelj – to je beseda vseh besed.*
2. njegov pojasnjevalni značaj se pokaže v pristavčni razlagi že zapisane besede ali besedne zveze. *Le eno je potrebno – delo.*
3. odigra lahko funkcijo zamolka oziroma nadomesti tri pike. *Takoj tiho, če ne –!*
4. ob izpuščenih glagolski obliki zaznamuje zvezo povedka in osebka, kar se pogosto kaže v naslovih. *Mladost – norost. Zmagovalec – Jesenice.*

5. nakaže na spremembo naklona v isti povedi. *Včeraj, ko sem stala na pragu, je prišel mimo – kaj misliš kdo?*

6. kadar pred njim na začetku odstavka ni spremnega stavka, uvaja dobesedni navedek premege govora.

– Kje si bil? vpraša oče. V šoli?

Sin odgovori: V mestu, in hoče oditi.

– Zakaj?

– Moral sem, odgovori sin, klicali so me.

Večina izmed opisanih uporab sodi v literarno pisanje, predvsem tretja, peta in šesta točka. Na drugi strani je novinarsko upovedovanje bolj togo in ne dovoljuje tolikšne mere svobodnega izbiranja sredstev. Poglavitni nalogi sta natančnost in ažurnost informiranja. Dodatna omejitev je pogosto prostorskega značaja. Pomembno je na čim krajši način posredovati vse relevantne podatke, kar onemogoča preprosto sintakso posebno takrat, ko je novinarski pisni izdelek že oblikovan, a je potrebno dodati še ključno informacijo, ki je prišla naknadno. Zamudno bi bilo reformulirati celotne povedi ali kar odstavke, zato pisci velikokrat s pomišljajem rešijo tovrstno težavo. Gre torej za »tehnično rešitev v okoliščinah, ko je treba veliko podatkov hitro izraziti na omejenem prostoru«. (Korošec 1968, 4). Zaradi takšne postavitve pomišljaj izgubi svojo primarno vlogo in »postane neke vrste optični znak« (Korošec 1968, 4).

Analiza primerov je pokazala, da je enodelni pomišljaj v primerjavi z dvodelnim relativno redko uporabljen. Od triindvajseh poročil, v katerih se je pojavil pomišljaj, so le tri takšna, kjer je to ločilo enodelno. Medtem ko je uporaba v prvem zgledu še povsem nevtralna, se naslednja dva pomišljaja že spreminjata v optični znak, s katerimi avtor loči informacijo od potencialne interpretacije.

a) V četrtek bo hrvaška vlada po Račanovih napovedih v saboru razpravljala še o eni zadevi, ki utegne obremeniti odnose s Slovenijo – razglasitvi izključnega ekonomskega pasu v Jadranskem morju. (21. 5. 2002)

b) Srbska javnost povezuje po leta trajajoče sedenje Bagazija v grških zaporih z domnevno namero beograjskih oblasti, da član zemunskega klana na sojenju Đinđićevim morilcem nastopi kot zaščitena priča tožilstva – zato da spodkoplje obtožnico. (3. 2. 2005)

c) Kaj se je torej zgodilo oziroma kaj se dogaja z nemškimi Zelenimi, se sprašujejo mnogi. So dokončno uveneli, ali pa so le dozoreli – skupaj s svojimi voditelji, ki se ponavadi kosmati in razmršeni sicer tako kot pred petnajstimi leti še vedno zavzemajo predvsem za zdravo in pravično življenjsko okolje, vendar pri petintridesetih ali petinštiridsetih kljub vsemu že vedo, da je določene cilje mogoče uresničiti le v okolju. (12 .2. 94)

V prispevku dne 21. maja z naslovom *Hrvati bi iskali nafto v Piranskem zalivu* novinar Peter Žerjavič uporabi pomišljaj za povsem običajno dodatno razlago, brez kakršnega koli vsiljevanja lastne interpretacije. Namesto enodelnega pomišljaja bi se lahko odločil za katerega izmed veznikov pojasnjevalnega priredja (in sicer, to je), po pravopisu pa lahko tudi dvopičja. Pomišljaj namreč »velikokrat prevzema nalogo podpičja ali dvopičja predvsem takrat, ko v drugem delu stavka pojasnjujemo prvi del« (Verovnik 2008, 33).

Iz drugega primera morda ni takoj razvidno, da gre za potencialno odstopanje, a ne od pravopisne, temveč novinarske norme poročevalske vrste. Prispevek sam po sebi (razen nekaterih besednih izjem) ni sporen, saj se avtor Peter Potočnik (načeloma) drži smernic poročila. Vprašljiva je prav zgornja poved, ki jo uporabi kot zaključek. Poročilo praviloma ne podaja mnenja in čeprav je postavitve pomišljaja z vidika pravopisa povsem legitimna, se glede na umestitev povedi na sam konec poročila pojavi vprašanje, ali je pisec na ta način hotel ločiti zadnji del interpretacije od celotnega prispevka. Dvom lahko utemeljujemo z izborom besedišča poročila, kjer se najdejo stilno zaznamovane prvine. Že beseda klan po definiciji *SSKJ* (1997) prinaša slabšalni pomen (*skupina ljudi, ki jih tesno družijo enaki interesi, prizadevanja*) in bi jo bilo mogoče nadomestiti s katero izmed nevtralnih različic. Poved ni tako obširna, da bi zaradi boljšega razumevanja zahtevala pomišljaj, saj vsebuje le dva odvisna stavka. Zato se lahko strinjamo s Koroščevo tezo, da v obravnavanem primeru pomišljaj skorajda povsem izgubi svojo prvotno vlogo in se spremeni zgolj v optični znak.

Popolno pravopisno razvrednotenje pomišljaja in posledične spremembe v vizualni simbol si lahko ogledamo v zadnjem odlomku iz prispevka Damjana Slabeta z naslovom *Kakšne barve so Zeleni?* Njegov pomišljaj ne vpelje dodatne informacije, temveč nadaljevanje besedila prestavi v sfero avtorjeve argumentacije predhodno nanizanih informacij. Slikovit izbor besednega zaklada (Zeleni so uveneli, njihovi voditelji so razmrščeni in kosmati) nam pokaže, da je novinar izstopil iz okvirja klasičnega novinarskega poročila. Stilno zaznamovane besede

usmerjajo na prehod proti komentatorskemu poročilu, v tem sklopu pa lahko obravnavamo tudi uporabo pomišljaja, ki v našem primeru ne izpolnjuje nobene izmed šestih pravopisnih vlog in na ta način postane uporaben grafični znak prekinitve toka informacije in uvedbe nizanja morebitne interpretacije. Težko je sicer z gotovostjo trditi, da je bil to Slabetov poglavitni namen. Pogosto se dogaja, da pisci ne poznajo osnov pravilne uporabe ločil, kar jih privede do prekomernega in brezbriznega izrabljanja pomišljaja, ki postane še toliko lažja, če upoštevano njegovo univerzalnost.

7.1.2 Dvodelni pomišljaj

Poleg enodelnega pravopis opisuje tudi uporabo dvodelnega nestičnega pomišljaja. Glavna značilnost je, da loči vrinjeni stavek oziroma nestavčne zveze od preostalega dela povedi. Največkrat se ga uporabi, ko je poved večstavčna in bi prekomerna uporaba vejice otežila tok branja ter razumevanja. Če je poved preprosta, za nepoudarjen vrinjen stavek zadostuje vejica.

Značilnost vrinjenih stavkov je, da prekinjajo potek sporočanja tako rekoč kjer koli v tekstu, »ko se pač govorec oziroma pisec odloči (ali spomni), da bi bilo dobro dodati še neko informacijo, ki je z vsebino tekoče povedi v tesni povezavi, ni pa za njeno razumevanje nujna oziroma bistvena« (Verovnik 2008, 33). Prav ta »nebistvenost« ponudi novinarju priložnost, da dvodelni pomišljaj izkoristi v svojo prid in z vrinjenim stavkom poda lastno mnenje, kar bom prikazal v spodnjih primerih.

a) Osuplo javno mnenje ugotavlja, da lahko neka republika iz Jugoslavije izžene borce za človekove pravice, in to kljub helsinškim dogovorom, ki jih je podpisal Beograd – in ne republike – ter s tem povzročil veliko škode njegovi mednarodni podobi. (11. 9. 1990)

b) Že ti podatki o razmahu turizma – ki pa naj bi, mimogrede, v naslednjem desetletju v svetovnem obsegu zagotovil sto milijonov delovnih mest – dokazujejo, zakaj je na londonski turistični borzi (World Travel Market) devetnajsti po vrsti, ki te dni poteka na razstavišču Earl's Court, iz leta v leto več razstavljalcev in obiskovalcev. (18. 11. 1998)

c) Pred tremi leti je neka 62-letna Francozinja rodila zdravega fantka, ki je bil spočet – v epruveti seveda – v ZDA, saj v Franciji umetna oploditev žensk v menopavzi pač ni dovoljena. (26. 6. 2001)

d) Na primer v parlamentu ali – kar je še bolje – na oblasti. (12. 2. 94)

Navedeni štiri zgledi besedil so razporejeni po stopnjah avtorjevega vključevanja ali učinkovite rabe dvodelnega pomišljaja v namen presoje, od povsem nezaznamovane oblike do pretvorbe v znak, ki ne nosi več vloge dodatne informacije, temveč prevzame čisto komentatorsko funkcijo. Če se v prvem stavku srečamo s povsem tako žanrsko kot slovnično normativno rabo, nam naslednji trije zgledi kažejo tendenco novinarjevega vstopanja v besedilo. Z uporabo pogovornega diskurza, ki med pomišljaji prekine tok nizanja informacij, pisec doseže odmik v smeri interpretacije ali komentiranja. V primeru b) se omenjeni proces izvrši s pomočjo besede *mimogrede*, ki bi jo lahko brez vsakršnega pomisleka tudi izpustili. Ne gre za dejansko presojanje, vendar je lahko že oddaljitev od tipičnega upovedovanja poročila v smer pogovornega stila znak tvorca besedila, da se je vključil v pisanje. Podatki, navedeni med vezajema, delujejo na dvojnem nivoju. Naš članek lahko po eni strani izpostavi napisano (kot da bi avtor hotel reči, »sto milijonov delovnih mest je res velika številka«), po drugi pa ga isti *mimogrede* potisne v sfero razmišljanja »ko smo ravno tukaj, povejmo še to«.

Izmed vseh je najboljši dokaz novinarjeve prisotnosti zadnji d) primer. Gre za stavek, ki sledi primeru c) pri enodelnem pomišljaju. Težko bi dobili jasnejše subjektivno vrednotenje, saj gre za razvidno podajanje lastnega mnenja. Dopisnik Damjan Slabe z besedami med obema vezajema ovrednoti moč, ki izhaja iz oblasti, saj je njegovo mnenje, ki ga lahko interpretiramo kot legitimno ali ne, kljub temu pa še vedno mnenje, da je oblast tisto okolje, kjer je mogoče uresničevati postavljene cilje. Ta odlomek nam še enkrat pokaže, da vezaj ne deluje več kot ločevanje ne toliko pomembne informacije od preostalega dela besedila, temveč zgolj kot grafični znak vrinjene opredelitve ali vstopanja subjektivnosti v poročilo.

Velja poudariti, da je analiza pokazala, da je največ dvodelnih pomišljajev z vidika interpretativne (zlo)rabe nespornih in so načeloma uporabljeni, ne da bi bilo v njihovi notranjosti podano direktno mnenje, kot smo pravkar videli. Precej jih je sicer na meji, kot primera b) in c), zgolj en sam pa je tak (d), ki brezkompromisno komentira.

7.1.3 Oklepaj

Skladenjsko se rabi oklepaja in pomišljaja precej pokrivata. Tudi oklepaj namreč ločuje manj pomembne dele povedi od pomembnejših. *Pravopisni priročnik* (Skaza 2000, 149–150) njegove funkcije deli v naslednje skupine:

1. Ponazoritve in dopolnitve povedanega

Hruške vsebujejo veliko folne kisline (pomembne za rast in nastajanje krvi), kalija (zmanjšuje količino vode v tkivih), in vitamina C (krepi imunski sistem).

2. Vrinjeni stavek

Abdul (to je moj sošolec iz Izraela) je zelo prijazen.

3. Dodatki, opozorila

Slovenija (glej zemljevid) meji na Avstrijo, Madžarsko, Italijo in Hrvaško.

4. Sestavine delov besed

(Ne)ljubljančan, profesor(ica)

5. Viri

Prijavljam se na razpisano delovno mesto (Delo, 12. 2. 1999, stran 18) strojnega tehnika.

Oklepaj se kljub podobnosti z dvodelnim pomišljajem v analiziranem korpusu pojavlja bistveno večkrat, saj vsaj en oklepaj vsebuje 53 poročil. V čem je torej razlika? Toporišič (1979, 462) ugotavlja, da se oklepaj od pomišljaja loči »po tem, da ni toliko opazen«. S tezo se lahko strinjamo po pregledu naših primerov, kjer je razvidno, da je mogoče velikokrat oklepaj preprosto preskočiti, medtem ko je vezaj precej zahtevnejše ločilo, da bi ga spregledali oziroma izpustili iz branja.

Največkrat smo se v poročilih srečali z oklepaji, ki so razlagali bodisi kratice, bodisi tuje besede, bodisi kakršno koli drugo pojasnilo, ki ni subjektivno zaznamovano.

a) Rita Levi - Montalcini je raziskovalka, ki se ukvarja s staranjem, Nobelovo nagrado je dobila za odkritje NGF (Nerve Growth Factor), snovi, ki omogoča reprodukcijo živčnih celic. (16. 2. 1994)

b) Kar nekaj velikih zahodnih institucij v Hongkongu je najelo strokovnjake za »fengshui« (kar dobesedno pomeni »veter in vodo« oziroma stari kitajski način napovedovanja usode na podlagi naravnih znamenj, ki je na Zahodu bolj znan kot geomantija), da bi izbrali najboljše lokacije za urade in celo najboljša mesta za delovne mize. (10. 2. 1994)

c) Pri Latviji je tokrat vztrajala, da se najprej podpiše sporazum, ki bi uravnaval vse odnose med državama po umiku: od vseh treh pribaltskih držav (skoraj polovica prebivalcev) namreč živi tu najmočnejša ruska manjšina. (11. 2. 1994)

Pregled poročil je pokazal, da je v osmih primerih pisec s pridom izkoristil oklepaj za vrednotenje. Če je bil presojevalni element v prvih treh primerih odsoten, njegovega pojava v delih besedila, ki sledijo, ni mogoče prezreti. Izkazalo se je, da je mogoče avtorjeve pristope pri podajanju mnenja s pomočjo oklepajev razdeliti v dve skupini. V prvo sodijo hipoteze, ki delno še vedno lahko zakrijejo očitno tendenco nakazovanja k novinarjevi subjektivnosti, medtem ko druga skupina vsebuje neposredne komentatorske prvine.

a) Neprijetno pri vsej zadevi je to, da je imela (in bržkone še vedno ima) naselbina vsa leta izvrstne stike z bavarsko CSU in njenim voditeljem Francozom Josefom Straussom. (9. 12. 1987)

b) Zato še vedno ni jasno, kdo naj bi sodeloval z oblastmi Kira Gligorova in ali ima Eminijeva aretacija (in morebitno podpiranje druge struje) politično ozadje, ne kriminalnega ... (15. 2. 1994)

V prvem primeru gre za tipično novinarjevo ugibanje oziroma nepreverjeno informacijo, za katero je avtor menil, da je relevantna, a se prav zaradi njene nepreverjenosti ni odločil, da jo bo zapisal brez uporabe oklepaja. Lahko bi rekli, da je uvedel distanco med preverjenim in nepreverjenim; bralcu razkril, da stiki, o katerih piše, morebiti še vedno obstajajo. Enako potezo je ubral Branko Jokić, pisec drugega zgleada. Oklepaj ščiti njegovo dopolnilo pred kritiko o nepreverjenosti. Tropičje, s katerim je zaključil poročilo, je samo še dodaten znak,

da je uporabljal prvine novinarskega pisanja, ki odstopajo od normativ novinarske vrste. Naslednji navedki so še bolj radikalni, saj ne gre več za hipoteze, temveč jasno presojanje.

c) Pod vodstvom Franza Vranitzkega, ki odhoda nekdanjih socialističnih zvezd iz Kreiskyjevega obdobja sploh ni zadrževal (prej nasprotno), se je namreč SPO presenetljivo hitro otresla nekdanjih dogm in postala stranka deregulacije in zmerne privatizacije, kamor sodi celo prodaja dela tradicionalne družinske srebrnine, kot je npr. strankin organ *Neue Arbeiterzeitung*. (20. 10. 1989)

d) Podobno kot predsednik Bundesbanke Hans Tietmeyer, ki opozarja, da bo s finančno politiko mogoče le delno (nikakor pa ne ključno) prispevati k zagotavljanju novih delovnih mest, in da bo za kakršnekoli resnejše učinke potrebna korenita reforma socialnega sistema. (5. 2. 1996)

e) Res, da so odličniki, tokrat v spremstvu svojih soproj (ah, kakšne toalete), malce pokukali tudi na prireditve, na kateri so istega večera podelili književno nagrado Campiello, toda Amerika je le Amerika. (11. 9. 1990)

Za koherenco besedila prav noben izmed oklepajev ni potreben, se pravi, da deluje kot argumentacijski vstavek. Spremeni se besedilna perspektiva, saj iz zunanjega opisa preide na izražanje mnenja. Zanimivo je ugotoviti, da so presojanja, zapisana v oklepajih, v vseh primerih negativno ali vsaj ironično naravnana v odnosu do informacije. Vsi trije avtorji primerov c), d) in e) so ločilo uporabili za nestrinjanje ali vsaj delni odklon od povedanega, bržčas zato, ker strinjanje ne bi potrebovalo dodatnega vrivanja, saj je dovolj, da je poved zapisana v trdilni obliki. Klasična primera sta c) in d). Podobno ugotovitev predstavi Kalin Golobova (2003, 233) v analizi stila novinarskega škandala. »Vsi ti stilemi kažejo avtorjevo negativno vrednotenje upovedane vsebine; reči smemo njegovo zaničljivost /.../«. V zadnjem prevlada vloga ironije. Takšnih primerov je bilo zelo malo, saj se celotno poročilo ne drži več vrstnih pravil. Gre za žanrsko mešanico, ki je bolj podobna komentarju, kar nam ponovno nakaže način pogovornega podajanja s stilno zaznamovanimi sredstvi, kot na primer glagol *pokukati* in samostalnik *odličniki*. Tako eden kot drugi po konvencijah nevtralnega upovedovanja poročila ne sodita v to novinarsko vrsto.

Odprt krog interpretaciji je mogoče doseči s tako imenovano besedno igro ali zapisom beri, ne beri. Gre za četrto točko uporabo oklepajev, ki jo opisuje pravopis, kjer z uporabo ločila razdelimo dele besede na način, da jo lahko beremo v celoti ali pa izpustimo njen del. Figura je učinkovita takrat, ko se z enim ali drugim branjem spremeni smisel zapisanega, kar pa v informativnih žanrih ni zaželeno. Glede na to, da gre za izrazito umetniško sredstvo, je besedna igra izjemno redka. Pojavila se je le enkrat.

f) Glede na časovno sovpadanje dogodkov – Jelcin je namreč za čas med 15. in 20. februarjem napovedal tako redno letno poslanico ruskemu parlamentu kot tudi objavo svoje (ne)kandidature na predsedniških volitvah junija letos in zdaj še objavo mirovnega načrta za Čečenijo – pa lahko sodimo, da bo šlo za tipične predvolilne trike, od katerih samo reševanje čečenske krize ne bo imelo dosti koristi. (9. 2. 1995)

Darijan Košir se sicer drži načel pisanja poročila, njegov prispevek pa je poln oklepajev in vezajev za vrinjene stavke in dodatne razlage. Stopnja vrednotenja je kljub temu nična. Ne gre namreč za postopke, ki smo jih opisovali predhodno, temveč sredstvo, s katerim na prefinjen način izrazimo negotovost prihajajočega dogodka. Primer nam posreduje podatek, da v trenutku pisanja še ni bilo znano, ali bo Jelcin kandidiral za predsednika ali ne. Oklepaj v primeru f) pomaga piscu, da zgosti dva pomena v eni besedi, kar z vidika naše analize v diplomski nalogi ni sporno. Odstopanje od norme bi se pojavilo, če bi se branje z oklepajem in tistim brez razlikovala na primer v stilni zaznamovanosti. Ena bi bila v danem kontekstu nevtralna, druga pa zaznamovana. Da je beseda stilno ne nevtralna, je potreben avtorjev vložek, ki ga tukaj ni mogoče zaznati.

7.1.4 Tri pike

Čeprav v precej nižji stopnji vrednotenja kot v prejšnjih primerih, je tudi tropičje lahko dober pokazatelj prisotnosti subjektivitete. Pravopisna vloga treh pik, ki so lahko tako končno kot nekončno ločilo, je predvsem namen zamolka. *Pravopisni priročnik* (Skaza 2000, 118) loči naslednje skladijske naloge tega ločila, ki se ga v večini primerov lahko nadomesti z nestičnim pomišljajem.

1. Nedokončana misel

Ne morem verjeti, da si ...

2. Premor

Med vami sem čutil radost in prijetno mi je bilo ... pri srcu.

3. Sprememba skladišnega naklona

Še vedno ste divji ... kako bi vam potem spet lahko verjel.

Izkazalo se je, da je smotrno glede na njihovo postavitve v celotnem tekstu razdeliti stavke, ki vsebujejo tri pike, na dve večji skupini. Subjektivno močnejši od tistih, ki stojijo v notranjosti poročila, so stavki s tropičjem, ki zaključujejo prispevek, saj puščajo odprto možnost lastne interpretacije. V zaključku poročila naj ne bi bilo odprtih vprašanj, ker je ena glavnih nalog novinarja, da preko podatkov v prejemniku besedila vzbudi občutek popolne slike. Z zamolkom v zadnji povedi se bralcu odprejo vrata morebitne (pravilne ali napačne) interpretacije. Ob tovrstni aplikaciji ločilo deluje kot kritika; v smislu, da s tropičjem pisec izrazi tako visoko stopnjo nestrinjanja, da se mu zdi nepotrebno sploh dodajati še kaj več. Kot primer navajam naslednji stavek.

a) Denar se je stekal v blagajno Fidie, od tod pa je tekel tudi drugam. Po Poggiolinijevih trditvah tudi na inštitucijo, v kateri je delala Rita Levi-Montalcini – in na švedsko akademijo ... (16. 2. 1994)

Omenjeni denar po vseh pravilih ne bi smel končati na švedski akademiji in inštituciji, kjer je delala vpletena oseba. Z izborom ločila treh pik subjektiviteta iz ozadja neizrecno, a zaradi tega nič manj učinkovito podaja vidik širše javnosti, saj naj bi šlo za nepravilno rabo denarja v neprimerne namene. Avtorju podatka ni treba zapisati, saj se iz konteksta razbere namen sporočila. Tudi ob nepoznavanju tematike je figura tropičja v našem primeru učinkovito sredstvo zastrtega presojanja. Da je neizrečeno s tem postopkom lahko še izrazitejše, ugotavlja tudi Korošec. »Znak tropičje ne nadomešča znane in zato redundantne prvine, ampak priklicuje neimenovane, a pričakovane in znane okoliščine, posledice« (Korošec, 1998, 18). Do identične ugotovitve pridemo tudi pri naslednjih dveh primerih.

b) Zato še vedno ni jasno, kdo naj bi sodeloval z oblastmi Kira Gligorova in ali ima Eminijeva aretacija (in morebitno podpiranje druge struje) politično ozadje, ne kriminalnega ... (15. 2. 1994)

c) Sicer pa Totò Riina na zaslišanjih po bunkerskih sodiščih cele Italije – doslej si je nabral pet obsodb na dosmrtno ječo – vedno, kadar je omenjen Tommaso Buscetta, ogorčeno pove, da don Masino ni kaj prida, ker je imel toliko žena in drugih žensk ... (8 .3. 1995)

Prvina, ki združuje odlomke, je nedorečenost misli, ki se za odtenek razlikuje od zamolka. Obe sicer puščata možnost interpretacije z razliko, da se pri zamolku stavek nadaljuje. Pisec tropičje uporabi sredi povedi z nalogo začasne prekinitve toka pripovedi, s čimer nakaže na dodaten razmislek o podatku, ki stoji tik pred ločilom. Stopnja presoje je manjša, a ne nična, kajti še vedno nakazuje na vstop subjektivitete v tekst. Tezo lahko potrdimo z izpustom treh pik. Informacijsko bi bil stavek povsem neoporečen, izgubil bi se le cilj izpostavljanja razmisleka (po mnenju avtorja) o kontroverznem dejanju.

d) Kako sta si brat in sestra nameravala razdeliti dvojčka, ki imata istega očeta, v genetskem smislu pa tudi isto mater, kateremu od njiju bo on v civilno-pravnem smislu oče in kateremu samo stric, bo ona obema samo teta, čeprav je enega od dvojčkov povila sama ..., ni znano. (22 .5. 1993)

Nekoliko drugačna in za nas ne toliko zanimiva – čeprav jo velja omeniti – je vloga tropičja v osrčju teksta. Največkrat izpolnjuje funkcijo naštevanja ali nadomešča besedno zvezo *in tako dalje*.

e) Treba se je pač pravočasno pozanimati, ali bi v letu pod tem in tem znamenjem kazalo skleniti zakonsko zvezo, imeti otroka, se odločiti za veliko finančno transakcijo, ... (10. 2. 1994)

Frazemskih izpustov kot so *vrana vrani...* v analizi besedil ni bilo. Bolj so značilni za naslovje, nikakor pa ne prinašajo subjektivizacije, saj gre za ustaljene fraze, ki nimajo povezave z avtorjevim vrednotenjem.

7.1.5 Vprašaj

Poročevalska vrsta s svojo informativno funkcijo temelji na nizanju povedi v trdilni obliki. Vprašalne povedi zato predstavljajo stilno zaznamovanost in vpeljujejo izventekstualno subjektiviteto v sestavek razen v primerih indirektnih vprašanj v smislu *mnogi se sprašujejo*,

kam bomo odšli, kako bomo živeli? Tu gre za posredovanja informacije, ne pa samozastavljanje (včasih tudi retoričnega) vprašanja, ki ne bo dobilo odgovora. Pravopisna pravila uporabe vprašaja so preprosta, strnjena v eni točki. »Vprašaj pišemo na koncu enostavnih vprašalnih povedi in za podredjem, v katerem je glavni stavek vprašalni« (SP 2001, 33). Avtorji analiziranih člankov v nobenem primeru niso kršili pravopisnih pravil, kar še ne pomeni, da so ostali v skladju z določili pisanja poročila, ki ni naklonjeno uporabi vprašalnih povedi.

a) Ali bosta London in Pariz pristala na takšno rešitev? (14. 2. 1986)

Iz kontekstualnega vidika je za odtенок drugačen naslednji primer, kjer vprašalni stavek ne kaže na globlji subjektivni poseg v poročilo, temveč služi na nivoju površinske strukture. Prevzame vlogo miselnega prehoda, zaključka predhodne ideje in pričetka novega dela diskurza.

b) Rezultati, zbrani za prvih devet mesecev letos v primerjavi z istim obdobjem lanskega leta, pa prav tako kažejo pozitivno rast. Kako se britanskemu in vsem drugim turističnim trgom kažemo v Londonu? Na največji stojnici doslej, ki meri 145 kvadratnih metrov in stoji v družbi uglednih Avstrije, Nemčije, Nizozemske. (18. 11. 1998)

Najvišjo stopnjo vrednotenja bi predstavljali dvojni ali večkratni vprašaji, ki po slovenskem pravopisu zaznamujejo čustveno obarvane povedi. Analiziran vzorec ni vseboval omenjenih prvin, a je tudi kopičenje vprašalnih povedi eno za drugo nagib interpretacijskega razmišljanja.

c) Ali je na primer čistilka odstavljenega prometnega ministra Krauseja (zaradi katere se je začela zanj usodna afera »Putzfrau«) in vprašanje, kako jo je plačeval res zasebna stvar politika? Ali velja isto tudi za vprašanje, zakaj je z očkom na službeno potovanje v Ameriko potoval tudi njegov sinek (četudi naj bi mu ata menda plačal vozovnico)? Je take in podobne »intimne zadeve« res mogoče primerjati v voyeurizmu pisunov, ki se skrivajo pod zakonskimi posteljami politikov ali s fotografskimi »kanoni« merijo skozi žive meje njihovih vrtov, da bi jih zalotili in flagranti? (18. 5. 1993)

Štiri zaporedne vprašalne povedi (c), okrašene s stilno zaznamovanimi sredstvi, prelagajo informativno govorico k pogovornem diskurzu. Zmanjša se distanca med avtorjem in bralcem, ki jo poveljuje poročilo. Novinar z nizanjem vprašalnih povedi okrepi pridobivalno funkcijo, prejemniku polaga v roke možnost razsodbe, kaj je prav in kaj narobe. Odlomek lahko deluje kot prikrito vrednotenje. Za vprašanjem se ne skriva izbor odgovora z da ali ne, saj natančnejše branje nakaže, da je avtorjevo mnenje že izoblikovano. Kot dokaz nam lahko služi prva poved, kjer po mojem mnenju beseda *res* nosi precejšnjo težo stavka. Brez nje bi bilo težko sklepati, kaj o zapisanem misli novinar, tako pa nakazuje njegovo mnenje v smer, da plačevanje čistilke s strani Krauseja ni zgolj zasebna, temveč stvar, ki se dotakne širše javnosti. Identično strukturo stavka lahko najdemo tudi v zadnji povedi.

Največ odprtih prilik za izražanje mnenja puščajo zaključki, ki jih bomo v drugem delu natančneje analizirali. V poročilih naj bi bili nedvoumni, jasni in logični. Postavitev vprašalne povedi v iztek poročila ustvari neizogibno vrednotenje, ki se po svojih lastnostih bistveno ne razlikuje od prejšnjega primera, vendar ga njegova umestitev na rep prispevka dodatno izpostavi.

d) /.../ Prav zato se znova zastavlja vprašanje, ali morda ne bi bilo treba kaj spremeniti? (9. 9. 2000)

Z vprašalno povedjo dopisnica Zorana Bakovič nadomesti lastno tezo, da bi bilo treba nekaj spremeniti. Ne zahteva odgovora, saj ga že vsebuje. Preoblikovanje trdilne v vprašalno poved nudi zaščito pred prekomernim izpostavljanjem osebnega vidika, ki bi v nasprotnem primeru zvenel *spremembe so potrebne*. Gre torej za indirektno vrednotenje.

7.2 Besedno in stavčno presojanje

Medtem ko smo v prvem delu nakazali na sredstva indirektnega vrednotenja, bo drugi osredotočen na načine neposrednega vrednotilnega udejstvovanja novinarjev v poročilu. Pred pregledom velja še enkrat izpostaviti vrsto poročil pod našim drobnogledom. Praktično celoten korpus je sestavljen iz tako imenovanih dopisniških poročil, ki se v načinu upovedvanja pokrije z reporterskim, slednja pa vsebujejo precej večjo mero novinarjevega vpletanja kot povsem običajna poročila. Vendarle še zdaleč ne velja pravilo, da so vsa dopisniška poročila hkrati reporterska in ob tem presojevalna. Izkazalo se je namreč, da je

tako imenovanih hibridov manj kot desetina, preostalo pa običajna poročila, ki sledijo smernicam tovrstnega pisanja, razen v primerih, ki si jih bomo ogledali.

Ker bi bil odstop od norme informativnega žanra s povsem direktnim zapisom mnenja prehud, so avtorji posegli po stilno zaznamovanih sredstvih, ki učinkovito delujejo na nivoju percepcije strinjanja ali nestrinjanja z zapisanim. Površinsko branje sicer ne daje občutka vpletanja subjektivitete, saj ne gre za proces, ki bi potekal na stavčnem nivoju, temveč se v večini izvrši na besedni ravni. To pomeni, da že dobro izbran prislov ali pridevnik veliko sporoči o odnosu poročevalca do prispevka.

Intenzivnost odnosa se stopnjuje s količino uporabljenih vrednotilnih enot, ki sem jih v diplomski nalogi poleg omenjenih prislovov in pridevnikov razdelil še v skupino členkov. Svojo prisotnost novinar pokaže tudi s prvoosebim vpletanjem v obliki glagolskega izražanja – večinoma z uporabo glagolskih oblik prve osebe množine. Takšno vedenje je že del hibridizacije, ki je privedla do mešanja novinarskih oblik, kot največja značilnost pojava pa je kramljajoči diskurz. Z njim se ukinja distanca in daje občutek, da novinar resnično opravlja svoje delo za nas. Vrednotenje poteka s selekcijo pogovornih izrazov ali vulgarizmov. Zadnja in najmočnejša odklonska znamenja se nam kažejo v jasnem komentiranju, ki ga ne moremo umestiti v nobeno izmed prej omenjenih kategorij. Gre za fragmente besedila, kjer pisec izrazi svoj vidik (... *lahko bi sklepali, da ga bolezen muči že dlje časa* ...), ki ni nujno preverjen ali pogled večine. Za konec izpostavimo še postavitev tovrstnih povedi v poročilo. Pogosto so razporejene skozi celoten sestavek, posebej pa bomo obravnavali tako imenovane moralne zaključke, kjer je celoten tekst objektiven, na koncu pa naletimo na subjektiviziran zaključek, na katerega smo z uporabo vprašaja in tropičja opozorili že v prejšnjem razdelku diplomskega dela.

7.2.1 Prislovno vrednotenje

Prislov je po definiciji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (1979) »nepregibna beseda, ki označuje glagol, pridevnik, prislov glede na kraj, čas, način, vzrok« z drugimi besedami lahko rečemo, da gre za besedno vrsto, ki opiše okoliščine, v katerih poteka dejanje, izraženo z glagolom. Stroka deli prislove v štiri skupine, čeprav ni povsem enotnega poimenovanja. Medtem ko ni večjih dvomov o prostorskih in časovnih, se nekoliko zatakne pri vzročnostnih in lastnostnih prislovih.

Tabela 7.1: Prislovi

Prostorski	Kje, kam, kod, od kod?	Zunaj, domov
Časovni	Kdaj	Včeraj
Vzročnostni	Zakaj, čemu	Zato
Lastnostni	Kako, koliko, kolikokrat?	Grdo, več, petkrat

V *SSKJ* (1997) naletimo na miselne prislove, ki so definirani kot »prislov, ki izraža razmerje govorečega do povedanega«. Predvsem je za nas smotrno slednje poimenovanje, saj nakaže prisotnost subjekta. Na ta način lahko brez dvoma zatrdimo, da v primernih miselnih prislovov deluje interpretativni dejavnik. V veliki večini najdenih elementov izrecnega prislovnega vrednotenja gre za navezo prislov + glagol. Preostale najdene kombinacije so še s pridevnikom (zelo hiter) in samostalnikom (veliko vode), čeprav je teh le za vzorec. Izpustili bomo možnost prislov s prislovom (včeraj zvečer), saj nam ne ponuja ustreznih prvin, s katerimi se ukvarjamo v tej diplomski nalogi.

Prislov + glagol

1. glagoli rekanja

Novinarsko poročilo ob navajanju informacij uporablja citatne sklicevalnosti, ki podkrepi ali razloži navedene podatke. Načinov navajanja ne lastnega besedila je več. Po Korošču (1998, 209) se v poročevalstvu kot najbolj pogost izkaže vzorec preubeseditve, in sicer: »X je dejal, da *p*«. Nadaljuje, da na meje med avtorskim in neavtorskim delom besedila pokažejo zgolj glagoli rekanja, ki so lahko anaforični ali kataforični. Če se avtor drugače ni opredelil o izjavi, mu ti glagoli dajejo priložnost, saj jih lahko opremi s subjektivno obarvanimi prislovi.

a) »To je naravnost iz našega vrta,« je ponosno rekla gospa, ki je kot kraljica sedela za kupom radiča. (11. 10. 1999)

b) »Popuščanje nasilju je nesprijemljivo,« je trmasto zatrjeval Šaron. (28. 6. 2001)

c) Zunanji jugoslovanski predsednik 59-letni Vojislav Koštunica je spet odločno zanikal vpletenost svoje Demokratske stranke Srbije (DSS) v umor srbskega premiera Zorana Đinđića. (15. 4. 2003)

d) »To potezo razumemo kot priznanje, kaj smo v poldrugem letu naredili v Beogradu,« je trpko izjavil Svilanović, a tudi vedno nasmejani Đinđić se je ob pričakovanem dogodku bolj kislo nasmehnil. (23. 5. 2002)

2. preostali glagoli

Glagole rekanje je bilo ob preostalih smiselno ločiti zato, ker so izjave pomembna točka vsakega časopisnega poročila. Nič nenavadnega torej ni pojav izrecnega vrednotenja ob vseh preostalih glagolih. Sledi nekaj najbolj markantnih primerov.

e) Sedaj so tujim opazovalcem povedali, da je soldateska samo v enem kraju in enem dnevu zverinsko pobila okrog 1500 otrok in odraslih, ki so jih obtožili, da simpatizirajo z gverilo /.../ (13. 2. 1986)

f) V preiskavi umora srbskega premiera Zorana Đinđića so tudi ugotovili, kako so državne skrivnosti vendarle prihajale v Haag, vendar ne na naslov tožilstva, ampak v roke glavnega haaškega obtoženca Slobodana Miloševića, ki je zato pogosto neugodno presenetil urad Carle Del Ponte. (16. 4. 2003)

g) Sicer zelo vljudno je zahteval pojasnila od notranjega ministra Pasque. (12. 12. 1987)

Čeprav gre za elemente izrecnega vrednotenja, ki po ugotovitvah Kalin Golobove (2004, 707) sodijo k dopisniškim poročilom, ne moremo na podlagi celotnih prispevkov trditi, da se sredstva subjektivne presoje pojavljajo v hibridih med komentarjem in informacijo, torej reporterskih poročilih. Izmed navedenih primerov bi v to skupino sodil le *a*, Ervin Hladnik Milharčič je eden izmed novinarjev, ki je s svojimi vložki prvoosebnega vpletanja in komentiranja spremenil podobo poročila in ji dodal svojevrstni pridih reporterskih elementov. Primer *e* bi lahko še sodil zraven, preostalo pa so običajni vzorci poročil, s tem, da je v navedenih točkah avtorju (ne)hote ušlo tudi prislovno vrednotenje. Odraz podobnega udejstvovanja je pridevniško presojanje.

7.2.2 Pridevniško presojanje

S svojo značilno vlogo zaznamovanja lastnosti je pridevnik podobno kot prislov primeren za ovrednotenje. Poda nam »kakovost (mlad) ali mero (majhen), vrsto (jutranji, slovenski) in

svojino (materin, očetov)« (Toporišič 2004, 320). Če izključimo zadnja dva, ki po svojih značilnostih ne doprineseta prvin presoje, nam preostane kakovost z značilno vprašalnico *kakšen*. Dodatna značilnost kakovostnega pridevnika je njegova možnost stopnjevanja. Poznamo tri vrste stopnjevanja, in sicer osnovnik (lep), primernik (lepši) in presežnik (najlepši).

Že sama kakovost tudi v stopnji osnovnika lahko v zapisani besedi pove veliko o avtorjevem odnosu do nje. Torej bi lahko rekli, da vsak kakovostni pridevnik vsaj deloma vpelje subjektiviteto v tekst. Pri osnovnikih smo lahko še tolerantni, saj ni nujno, da vsak pridevnik v tej obliki kliče po presojanju. Veliko očitneje se novinar izpostavi s primernikom in presežnikom, ki pa jih je precej težko najti. V pregledu sem zasledil le enega.

a) Zadnji zapleti v vseh najobčutljivejših sporih med Ljubljano in Zagrebom dokazujejo, da so slovensko-hrvaški /.../ (21. 5. 2002)

Z jezikovno presojevalnega vidika je precej močan še naslednji primer:

b) Grki papežu še zemlje niso privoščili, da bi jo poljubil, dobrodošlica je bila več kot hladna /.../ (23. 6. 2001)

V obeh izsekih iz besedila je razvidno novinarjevo mnenje, čeprav ni nujno, da gre zgolj za njegovo stališče. Velikokrat presojo avtorja pogojuje javno mnenje. Tako so lahko določeni dogodki predstavljeni kot zelo občutljivi, novinar pa jih ubesedi tako, kot so bili že prej interpretirani. Tudi drugo branje ne potrди teze, da gre zgolj za pisčevo vrednotenje, saj je lahko le povzel prevladujoče mnenje družbe ali elite o opisanih odnosih. Z različne perspektive moramo razumeti *b* primer. Dopisnik Tone Hočevar je z besedami *več kot hladna* prvoosebno opisal dobrodošlico rimskega papeža v Grčiji in jo primerno tudi ocenil. V kolikor ne bi hotel presojati, bi lahko zapisal bolj nevtrarno različico, z besednim stopnjevanjem pa se ni izognil vrednotenju.

Naj navedem še nekaj preostalih kombinacij najdenega pridevniškega presojanja.

Banalna napaka, razvpitem kombiju, surov spopad, prijazni oglasi, mogočni poglavar, srečno naključje, silovit udarec, pameten odgovor ...

7.2.3 Členkovno presojanje

Partikule, kot drugače rečemo členkom, so nepregibna besedna vrsta. Njihov odtenek, ki je za presojanje še kako pomemben, je, da lahko nadomestijo posamezne besede, dele ali celotne stavke in povedi. Se pravi, da odigra vlogo strnitve, to je »zmena vsebinsko polnega stavka« (Toporišič 1982, 39). Od prislova se loči po tem, da se po njem ne moremo vprašati. »Členki niso deli stavčnih zgradb, v okviru katerih se pojavljajo, ampak skrčki, ki nadomeščajo izpustne stavke, ki bi lahko ubesedovali sotvarje stavkov, v katerih so členki« (SS 2004). Ena navidezno nevtralna beseda torej lahko nosi širšo vrednost. *Slovenska slovnica* (2004) za razlago navaja naslednji primer: *Sosedovi imajo s a m o enega otroka*, kar bi lahko zamenjali z: *Sosedovi imajo enega otroka, imeli pa bi jih lahko več*. Z uporabo členka se izognemo odkritemu vrednotenju in izrazimo tvorčevo razmerje do sporočanje resničnosti.

Klasifikacija loči členke v štiri skupine, in sicer apelne ali pozivne (tvorec se obrača na naslovnika), vrednotenjske (podajajo tvorčevo razmerje do vsebine besedila), čustvenostne in besedilnozgradbenostne (razmerje besedovalca do strukture besedila).

Poznamo pa še drugo razporeditev, ki je bolj obširna, saj sestoji iz trinajstih točk. Le ta členke razporeja v: *navesovalne, členke čustvovanja, poudarne, izvzemalne, presojevalne, dodajalne, členke zadržka, členke potrjevanja ali soglašanja, členke možnosti ali verjetnosti, mnenja ter domneve, vprašalne členke, spodbujalne in členke zanikanja ter nesoglašanja*.

Ne da bi podrobneje pogledali, kam sodi kateri izmed členkov, lahko že po nomenklaturi ugotovimo, da jih velika večina vsebuje elemente interpretativnega vključevanja. Najpogosteje uporabljen členek v novinarskih poročilih se je izkazal *seveda*, ki ga uvrščamo med členke potrjevanja ali soglašanja.

a) V Kohlovem kabinetu so seveda takoj, ko se je ob kanclerjeve besede spotaknil Der Spiegel, zanikali, da bi imel kdor koli v mislih omejevanje svobode tiska, /.../ (18.5.1993)

b) Seveda gre za naključje, da se je dvojni umor na otoku zgodil le dan, dva po obisku pravosodne ministrice Elisabeth Guigou. (13. 10. 1999)

V primeru a) bi nam seveda dopuščala razširitev na več načinov. Eksplicitna preubeseditev se lahko sliši: *Jasno je, da so v Kohlovem kabinetu takoj, ko se je ...* ali pa: *Ne preseneča nas, da so v Kohlovem kabinetu takoj, ko se je ...* Možnih kombinacij je še več, pri vseh pa gre za soglašanje oziroma za ravnanje, ki je v skladu s pričakovanji. Odtonek analiziranega členka se spremeni v odlomku b). S postavitvijo na začetek povedi zbledi potrjevalna vloga, ki se pretvori v navezovanje predhodne misli. Novinar razpravlja o umoru, potem pa uvede v besedilo obisk pravosodne ministrice. Gre za, kot to opredeljuje Ivana Černelič (1991, 83), »vzpostavljanje pomenskega razmerja s sobesedilom«. Seveda se torej navezuje še na prejšnjo misel in služi kot vez med obema stavkoma.

Identično razpravo lahko naredimo še z enim potrjevalnim členkom: *kajpak*, ki je po rabi takoj za *seveda*.

c) Paradoks posebnega srečanja zunanjih ministrov dvanajsterice, ki bodo razpravljali o jugoslovanski krizi, je v tem, da ga ni zahteval nihče drug kot prav Ronald Dumas, kajpak ne z namenom, da se znajde v neugodnem položaju, temveč /.../ (5. 7. 1991)

V zaključku se zaustavimo še pri hipotezah. Pravo novinarstvo naj bi temeljilo na preverjenih podatkih, vendar pogosto naletimo na informacije, ki jih ni mogoče prvoosebno preveriti. Zato se avtorji zatečejo k ustaljenim načinom upovedovanja nepreverjetnih podatkov oziroma hipotez. V največji meri si je mogoče pomagati s členkom *menda*.

d) Posli so bili menda organizirani »od znotraj«, v prodajo žlahtne kovine sumljivega izvora /.../ (21. 5. 2002)

e) Valdez je na sojenju povedal, da je tisto noč, preden je »nepovabljen prišel« v žrtvino stanovanje, popil veliko količine piva, menda kar cel zaboj steklenic. (17. 5. 1993)

S stališča naše analize diplomskega dela hipotetično členkovno izražanje predstavlja tanko mejo izbire med izražanjem ali neizražanjem stališča. Ne gre toliko za izbiro členka kot pa za dejstvo, ali bomo hipotezo umestili v besedilo ali ne. Četudi jo označimo kot nepreverjeno, bo na bralcu pustila določeno stopnjo vpliva, saj od poročila pričakuje nizko mero vrednotenja in jo lahko vsrka kot dejstvo. Nasprotno se zgodi pri interpretativnih žanrih, kjer je branje

uokvirjeno v subjektivizmu, s tem pa tudi prejemnikovo pričakovanje vrednotenja in lastnega razmišljanja pri branju.

7.2.4 Kramljajoči diskurz

Proces novinarskega približevanja bralcu z vzbujanjem domačnosti, vzpostavljanjem sil dobrega in zgleda ter jezikovnimi sredstvi, ki se iz publicističnega jezika oddaljijo in približajo pogovornemu, na kratko poimenujemo kramljajoči diskurz. Obširni pojem, o katerem natančneje razlaga Breda Luthar (1998, 147–163), sicer ni tako preprosto strukturiran, vendar so ključni pojmi za razumevanje diplomskega dela vključeni v zgornjem opisu. Lutharjeva se posveti predvsem kramljajočemu diskurzu na televiziji, nas pa zanima njegova aplikacija v tiskanih medijih.

Če smo se do sedaj osredotočili predvsem presojanju na besednem področju, nas kramljajoči diskurz uvede v sfero stavčnega vrednotenja, ki ga lahko poimenujemo tudi neposredno. Novinar namreč ne razmišlja, da bi svoje mnenje prikrižal ali ga posredno zabrisal. Gre za način vrednotenja, ki nikakor ne sodi v klasično časopisno poročilo. Nadaljnja lastnost je pisanje v pogovornem stilu z uporabo mašil, čustveno obarvanimi besedami, vulgarizmi in drugimi stilemi. Prvoosebno vključevanje v prispevek (predvsem s prvo osebo množine) daje bralcu občutek, da novinar res opravlja raziskovalno delo zanj, k jasnemu vrednotenju pa bomo prišteli še moralne zaključke, kjer na koncu poročila pisec izkoristi možnost podaje lastnega mnenja.

7.2.5 Pogovorni stil

Površinsko gledano, pogovorni stil ni nujno prikaz avtorjeve prisotnosti z vidika vrednotenja, saj je mogoče tudi na tak način objektivno upovedati zgodbo. Problematika nastane v povezovanju pogovornega stila s publicističnega in novinarstvom (predvsem informativnim). Že na površinski ravni s samo izbiro pogovornih sredstev prelomi načela klasičnega poročila, znotraj tega pa lahko še stopnjuje vrednost komunikacije z zaznamovanimi pogovornimi sredstvi, stilemi.

Stileme, ki so po *SSKJ* (1997) definirani kot »stilno zaznamovano jezikovno sredstvo«, v časopisnem novinarstvu tesno povezujemo z aktualizmi.

Aktualizem v poročevalstvu, pravzaprav pa tudi širši publicistiki, ni zgolj formalni govorniški okrask (čeprav, kot bo pokazano nadalje, je tudi to). Pomeni predvsem odmik od neposredne označbe predmeta govora, tako da z njo tvorec dejansko posega v spoznano in na novo poimenovano resničnost, s tem pa je tudi aktualizacija sredstvo, s katerim tvorec išče pot k naslovniku, navezuje stik z njegovim izkustvenim svetom, da bi sprožil njegovo razumsko in čustveno dejavnost (Korošec 1998, 17).

Kot lahko ugotovimo, je relacijsko odnos med aktualizacijo in avtomatizacijo mogoč le v publicističnih – poročevalskih besedilih. Tudi umetnostna besedila po Korošču (1998, 13–30) lahko vsebujejo aktualizme, vendar nimajo nasprotja avtomatizmov (nevtralnih enot, ki bi ustvarjale posebne sporočanje potrebe), ki jih umetnostna funkcijska zvrst ne pozna.

Besede, ki jih v poročevalskem novinarstvu štejemo k aktualizmom, nosijo v *SSKJ* tako imenovane stilno-plastne in časovne kvalifikatorje. Že v naprej bomo izločili arhaizme, saj se je v dvajsetletnem obdobju marsikateri arhaizem spremenil v avtomatizem in posledično nevtralnno sredstvo upovedovanja in obratno. Besede, ki so bile nekoč avtomatizmi, jih zaradi zastarele rabe ne koristimo več. V največji meri se kaže prisotnost samostalniško in glagolsko izraženega ekspresivnega besedišča.

a) Predsednik republike Carlo Azeglio Ciampi je s pisemcem pozdravil pomembno obletnico, v dvorani pa je moral biti tudi predsednik parlamenta Pierferdinando Casini /.../ (1. 2. 2005)

b) Tudi drugi srbsko-črnogorski politiki nimajo bistvenih pripomb h nastopu haaške tožilke, veliko pa imajo v srbski pravoslavni cerkvi (SPC), ki jo je Carla Del Ponte tako kakor črnogorsko oblast okrcala v pogovoru za podgoriški tednik *Monitor*. (5. 2. 2005)

Preostale najdene besede ali besedne zveze z ekspresivnim kvalifikatorjem so še: *bosim fantičem*, *možakar*, *natrosil* je še nekaj zgodb, Beckenbauer si *puli* lase, se je nespretno *izmotaval*, *sinek*, *vneti vohljač*.

Redkejši, a precej močnejši so primeri, ki nosijo slabšalno zaznamovanost.

c) Je take in podobne »intimne zadeve« res mogoče primerjati z voyeurizmom pisunov, ki se skrivajo pod zakonskimi posteljami politikov /.../ (18. 5. 1993)

Na meji slabšalnega sta se znašli še besedi *pomagač* in *Cigan*. Nujna je uporaba besedilnega konteksta, saj sami po sebi ne nosita stilne zaznamovanosti. Tako lahko ugotovimo, da je prvi primer, kjer novinar opisuje nečedne finančne posle (Poleg očeta in sina Wildmoerja so zaprli še dva domnevna pomagača /.../13. 3. 2004), povsem primeren za slabšalno zaznamovanost, kar pa ne moremo trditi pri drugem. Avtor namreč besedo *Cigan* uporabi kot sinonim za *Roma*.

d) Prihod Romov so prebivalci iz približno 50 mest v okolici Szejesfehervara preprečili na vse možne načine: z živim zidom, molotovkami, razbijanjem oken na hiši, ki so jo prodali Ciganu, ter različnimi peticijami /.../ (29. 12. 1997)

Tezo lahko potrdimo z dvojno argumentacijo. V povedi je novinar že uporabil izraz *Rom*, zato je poiskal njegov sinonim. Vse dvome nezaznamovanosti nam potrди tudi dejstvo, da je *cigan* zapisan z veliko začetnico, torej kot poimenovanje narodnosti.

Kljub precej veliki neznačilnosti uporabe vulgarizmov v informativnih zvrsteh, se je vseeno našel primer, čeprav ga je treba obravnavati na neodklonski način.

e) /.../ a ni ga Rusa, ki v tem naslovu ne bi takoj opazil besedne igre in namiga na »popolni pizdec«, kar bi v slovenščino lahko prevedli kot »popolna piz...rija«. (2. 2. 2005)

Nezapisana beseda *pizdarija* je vulgarizem, vendar ne gre za avtorjevo željo po vrednotenju preko stilno zaznamovanega sredstva, temveč zgolj za prevod časopisnega naslova iz ruskega v slovenski jezik. Vprašanje je le, zakaj se je pisec Boris Čibej odločil, da je zapisal besedno zvezo *popolni pizdec* s tropičjem pa izpustil prevod *popolna pizdarija*.

Vulgarizmi so najmočnejša zaznamovana sredstva v časopisnem novinarstvu. Nastopajo predvsem v novinarstvu sodobnejšega časa. Korošec (1998, 21) ugotavlja, da pri nas takšnih besedil pred osamosvojitvijo ni bilo iz več različnih razlogov. Poročevalstvo namreč za razliko od umetnostne funkcijske zvrsti »ne vključuje govornih položajev, ki bi potrebovali in omogočali nastop vulgarizmov, tako da ni prave potrebe, da bi se ta vrsta jezikovne drastičnosti pojavljala v poročevalskih besedilih« (Korošec 1998, 21).

7.2.6 Prvoosebno vključevanje

Jezikovna sredstva, ki umeščajo besedilo v prostor in čas, tvorijo po Lutharjevi (1998, 162) svojo skupino. Posebej so zanimive indikacije oseb, kjer se na svoj način avtor prvoosebno vključuje v poročilo ali pa se poistoveti s tvorbo, kot je uredništvo ali država. Fenomen je sicer precej bolj razširjen v televizijskem novinarstvu, kjer voditelj prevzame vlogo garancije realnosti. Takšno vključevanje poudari idejo »mi delamo za vas«, ki postane glavni moto povezave med prispevkom in bralcem.

Če je prvoosebno vključevanje dovoljeno in tudi značilno v interpretativnih žanrih, je strogo omejeno v informativnih. Dopušča ga sicer avtorsko poročilo, a se izkaže, da ga novinarji uporabljajo tudi v neavtorskih, povsem običajnih poročilih. Čeprav je avtor vpleten v prispevek, ne presoja, kot smo videli v dosedanjih primerih. Prvoosebna prezenca lahko deluje še, kot ga je definiral Korošec (1998, 161), na nivoju skupnega sporočanja kroga. Tako pisec kot bralec in novica sama operirajo z istim izkustvom. Na predmet pogovora nakažejo nanašajske besede, ki v besedilu vzpostavijo neko referenčno točko, v kateri se izkustveno združijo. Najboljši prikaz sta naslednja primera:

a) Težava je nastala, potem ko je naša država marca letos pri Svetovni trgovski agenciji (WTO) notificirala ta ukrep, se je zvedelo po včerajšnjem odboru /.../ (16. 10. 1999)

b) Včeraj pa so ministri sprejeli sklep, ki zadeva neposredno Jugoslavijo oziroma politično sodelovanje z nam. (23. 11. 1988)

Niso pa vse prvoosebne oblike sinonim skupnega sporočanja kroga. Zelo malo je oblik prve osebe ednine. Izjeme so avtorska poročila, ki mejijo na reportaže, a je število teh v korpusu ne preseže številke pet. Preostali primeri so vsi množinski, se pravi, da novinar vplete prvo osebo množine.

c) Mimogrede naj povemo, da gre za človeka, ki je, kar zadeva politično strategijo pri vzpostavljanju srbske države na območju Bosne, /.../ (11. 3. 1995)

d) Kakor nam je po koncu razprave dejal Pavlic, je hrvaška državna tožilka spremenila obtožnico proti nekdanjima vohunoma. (8. 9. 2000)

e) Na italijanskem veleposlaništvu smo hoteli zvedeti, zakaj je prišlo do zapleta, predvsem pa, zakaj je prišlo do preklica dovoljenja, /.../ (7. 9. 2000)

Razlika z uvodnima primeroma je jasna, saj prvoosebno vpletanje označuje tvorbo, ki stoji za novinarjem. S postavljanjem uredništva v ozadje in ne zgolj avtorjeve subjektivitete pridobimo močnejši učinek verodostojnosti. Za njegovim delom torej stoji višja sila v obliki kolektivitete, čeprav gre zgolj za izrazno sredstvo, saj je še vedno celotno delo opravil sam brez dodatne pomoči katerega izmed uslužbencev delodajalca. To početje torej lahko razumemo na dva načina. Prvič je mogoče, da se novinarji zaščitijo pred neposredno kritiko, saj s tovrstnim izražanjem nakažejo, da nad njihovim pisanjem bdi uredništvo oziroma medijska hiša. Kot druga opcija se predstavi hipoteza avtomatizacije. Čeprav na podlagi analiziranih poročil ne moremo trditi, da je pojav pogost, kar po eni strani izključuje avtomatizacijo, po drugi na osnovi primerov ugotovimo, da gre za subjektivno vpletanje zgolj na slovničnem nivoju, ne pa tudi intertekstualnem.

7.2.7 Izrecno presojanje (stavčno)

Z neposrednim vrednotenjem smo se že srečali v prejšnjih poglavjih, kjer je bil naš cilj odkriti tovrstno udejstvovanje na besednem nivoju. V okvirju izbora zgolj besede ali dveh za presojanje (širokopotezna zadevščina, gromozanska gostija) se lahko zgodi, da ne ulovimo tega očitnega vrednotenja, medtem ko postane neizbežno opazno, ko ga premestimo na stavčni nivo. Niz besed v stavku je takšen, da je nemogoče ostati zgolj pri opazovanju samostojnega člena. Moč presojevanja nosi celotna sintagma. Enostavneje bi lahko rekli, da se je poročilo spremenilo v komentar ali bilo katero drugo interpretativno zvrst, saj je novinarjevo mnenje brez vsakršnega poskusa zakrivanja nadvse jasno izraženo. Kot podpoglavje si bomo natančneje ogledali še tako imenovane moralne zaključke ali subjektivizirane konce poročil, ki jih pisci izkoristijo za posredovanje osebnih idej.

Velika raznolikost načinov stavčnega presojanja onemogoči, da bi sistematično razporedili primere v posamezne skupine. Zaradi relativno nizkega števila najdenih fragmentov besedila, kjer avtor eksplicitno pove svoje stališče, bom navedel kar vse. Edina skupna točka je, da so vsi uporabljeni v stavkih trdilne oblike, zato bodo razdeljeni po kronološkem zaporedju.

- a) Bistvo problema pa je v tem, da bi Južnoafriška republika in njene zahodne zaveznice /.../ (19. 3. 1985)
- b) Neprijetno pri vsej zadevi je to, da je imela (in da bržkone še vedno ima) nasebina vsa leta izvrstne stike /.../ (9. 12. 1987)
- c) Pri tem ne gre le za zaslužek 700 milijonov dolarjev, kar zdaleč ni zanemarljiv zalogaj, temveč veliko širše interese /.../ (24. 11. 1988)
- d) Res, da so odličniki, tokrat v spremstvu svojih soprog (ah, kakšne toalete), malce pokukali tudi na prireditve, na kateri so istega večera podelili književno nagrado Campiello, toda Amerika je le Amerika. (11. 9. 1990)
- e) V zadnjem času je začel govoriti in očitno je tudi preveč zgovoren. (16. 2. 1994)
- f) Toda evropocentrični Patten se, kar je tipično zanj, še zmenil ni za opozorila /.../ (10. 2. 1994)
- g) Spremenilo pa se doslej ni veliko, niti po prestopu k Evropski uniji /.../ (9. 3. 1995)
- h) Streljanje je čedalje hujše, tako da ni nobenega dvoma o tem, da so mafijske družine obnovile sovražnost. (8. 3. 1995)
- i) Kot je bilo pričakovati, v grškem parlamentu tudi v drugem krogu glasovanja /.../ (7. 3. 1995)
- j) Kandidatu SPS Milanu Milutinoviću »dala« več kot 100.000 »albanskih glasov«, čeprav se ve, da jih sploh ni bilo na voliščih /.../ (23. 12. 1997)
- k) /.../ Jörgu Haiderju se je prejšnji teden v tem okvirju pripetilo nekaj, kar zanesljivo ni želel. (22. 12. 1997)
- l) Če bi sodili po tem, da je Kiss septembra letos enkrat že zaspal za volanom avtomobila, in sicer v središču Budimpešte, in bil nato oropan, bi lahko sklepali, da ga napetost muči že dlje časa. (21. 11. 1998)
- m) /.../ hkrati pa pognal mogočni propagandni stroj, ki je neutrudno slavil velike sovjetske tehnološke dosežke. In pri tem je bil mojster nad mojstri. (19. 11. 1998)
- n) Bilo bi bolj prostransko, če na nacionalni televiziji ne bi izganjali hudiča. (24. 5. 2002)
- o) Mogoče, da gre za precej manjšo vsoto, saj v Srbiji, ki je žejna vsakršne oblike pomoči, radi pretiravajo, kadar gre za denar. (23. 5. 2002)
- p) /.../ generala Aleksandra Aca Tomića, o katerem je znano, da globoko sovraži Zahod, zlasti pa Američane /.../ (15. 4. 2003)
- r) Strategija je uspešna. (12. 3. 2003)
- s) Tudi sam se menda zaveda, da je danes precej nepriljubljen, tako da bo v stranki, ki je sicer zelo neenotna, njegova struja verjetno kandidirala /.../ (8. 3. 2004)

Način pisanja, ki smo ga zasledili v analiziranih primerih, se odmika od čiste informacije in vedno bolj približuje pogovornem diskurzu. Lutharjeva (1998, 158) uvede uporabo psevdointimnega jezika, ki gradi iluzijo strinjanja glede osnovnih predpostavk družbenega življenja. Govorni modeli se kažejo v rabi členkovih mašil predvsem *pač* in *pa*². Prav tako so pogovorno obarvani pastavčni vložki³. Nadalje lahko govorimo o odstopanju od norme z uporabo stilemov, ki so označeni s pogovornim kvalifikatorjem in o katerih smo govorili že v prejšnjem poglavju. Nazadnje velja izpostaviti še samo strukturo povedi. Pravila (Mencher v Erjavec 1998, 86) določajo, da je za sedemnajst besed v stavku številka, pri kateri branje poteka standardno. Večje število otežuje razumevanje in če temu dodamo še pogosto rabo podredij, se precej približamo prvinam pogovornega sporazumevanja.

Drugi pogled je tudi osebni avtorjev stil. S pojavom novinarskih zgodb kot podkategorije literarnega novinarstva, se je veliko avtorjev začelo ukvarjati z analizo individualnih stilov. Milosavljevič (2003, 49) poudarja, da novinarske zgodbe zavračajo značilnosti vestičarskih in poročevalskih vrst, ki temeljijo na brezosebnosti, nepristranskosti, distanci ... Razen redkih primerov prispevka, ki je imel zunanjo shemo poročila, njegova notranja struktura pa bi kvečjemu ustrezala interpretativnemu žanru, ne moremo zatrjevati, da je prihajalo do številčnih tovrstnih odklonov. Pisci so si kvečjemu dovolili v posameznih povedih izpostaviti svoj vidik, kot lahko to opazimo v navedenih primerih, a vendar lahko odklon upravičimo s posameznikovim stilom, saj maneverski prostor poročila vendarle ni tako tog, da bi strogo prepovedoval interpretacijo.

7.2.8 Mnenjski zaključki

Že v uvodu je navedeno, da poročila praviloma nimajo zaključkov. Metz (1991, 194) pravi, da ko novinar pove vse, preprosto konča, brez povzemanja ali moraliziranja. Tovrstni sestavki potekajo linearno od najpomembnejše do najmanj relevantne točke informacije. Iz tega je logično sklepati, da je zaključek informativen. Pregled korpusa je pokazal, da so pisci zadnje stavke radi izrabili za mnenjsko ovrednotenje prispevka. V avtorskih poročilih je pričakovati

² glej primer *a*

³ glej primer *d*

izventekstualno vključevanje skozi celotno poročilo, vendar je bilo mogoče izslediti tudi primere, ko je bil novinarjev diskurz od vstopne točke naprej povsem nevtralen in objektivni, zadnje povedi pa je izkoristil v prid interpretacije. Razvrščanje v dve skupini je zasnovano na podlagi intenzivnosti. In sicer v prvo sodijo nižje vrednotilni, ki vsebujejo mnenje, vendar ga uspejo v dobri meri prekriti, saj se izogne prvoosebne vključevanju in s tem nakaže, da je njegov zaključek lahko tudi mnenje širše javnosti in ne le osebni plod novinarja. medtem ko so v drugi takšni, ki svojo zamisel zapišejo neposredno z zelo opaznimi elementi presoje.

7.2.8.1 Zaključki z nizko stopnjo vrednotenja

a) Hitro je torej postalo jasno, da bo televizija tista, ki bo največ storila za Berlusconijev uspeh v politiki. (9. 2. 1994)

b) Morda gre res samo za »onesnaževanje družbenega ozračja«, kot pravi Renmin Ribao toda povsod po pekinških ulicah prodajajo pisane podobe boga bogastva, ki se celo nekako ujema z uradno partijsko linijo. (10. 2. 1994)

c) Morda bo razcep v tej stranki dobrodošel za liberalca Stojana Andova, bivšega premiera in nekdanjega predsedniškega kandidata. Andov ima politične izkušnje iz nekdanje Jugoslavije in je menda pripravljen nastopiti kot enotni kandidat opozicije. (8. 3. 2004)

d) Toda če je bilo dovolj modrosti za sporazum o umiku, je bo tudi za odpravo malenkosti, ki bi sicer utegnile pokvariti to podobo. (11. 2. 1994)

e) Tako je Dulio Poggiolini sklenil krog in pri tem upošteval vse danosti: ravnal je kot dober pisec kriminalk, saj je zgodba verjetna, četudi neresnična. (16. 2. 1994)

f) Atene bodo najverjetneje prisiljene v nepopustljivost pri sedanjih pogajanjih v svetu stalnih predstavnikov EU in bodo tako dosegle kratkotrajno preložitve pogajanj z Ankarom. (7. 3. 1995)

Za tovrstne zaključke je značilna hipotetičnost, ki se odraža na vrsto različnih načinov. Iz primerov je mogoče izluščiti besede (morda, najverjetneje, menda, ki bi sicer utegnile ...), ki nakažejo na avtorjevo namigovanje o morebitnem razpletu. Ne gre toliko za ovrednotenje v

smislu pozitivnega ali negativnega pristopa komentiranja informacije, temveč bolj za morebitno rešitev izpostavljenе teme poročila. Kljub temu je opazna prisotnost izventekstualne subjektivitete, ki se pokaže kot veliko močnejša v naslednji skupini zaključkov.

7.2.8.2 Zaključki z visoko stopnjo vrednotenja

a) Prav zato se znova zastavlja vprašanje, ali morda ne bi bilo treba kaj spremeniti? (9. 9. 2000)

b) Kaj se je torej zgodilo oziroma kaj se dogaja z nemškimi Zelenimi, se sprašujejo mnogi. So dokončno uveneli, ali pa so le dozoreli – skupaj s svojimi voditelji, ki se ponavadi kosmati in razmršeni sicer tako kot pred petnajstimi leti še vedno zavzemajo predvsem za zdravo in pravično življenjsko okolje, vendar pri petintridesetih ali petinštiridsetih kljub vsemu že vedo, da je določene cilje mogoče uresničiti le v okolju. (12. 2. 1994)

c) Umazanije lahko le vsej družbi v korist razkrivajo, še preden bi privedle do katastrofe, čistih politikov (če taki sploh obstajajo in tu je problem) pa ne morejo umazati. (18. 5. 1993)

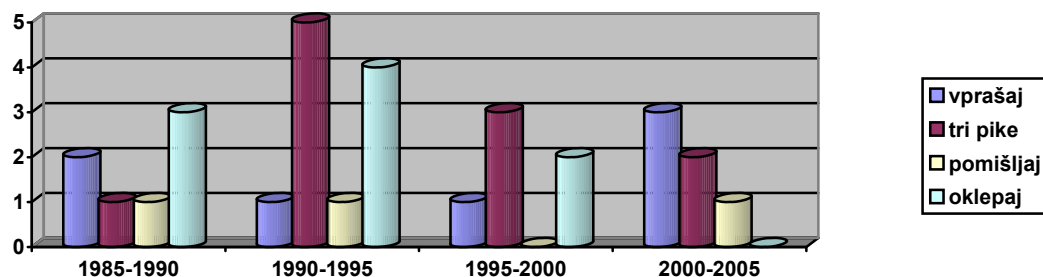
d) To je ogromno, če vemo, da znaša povprečna plača okoli 400 juanov. (22. 5. 1993)

Ostrejši pristop v trdilni obliki povedi, kjer je brez večjega konteksta nemogoče sklepati ali gre za informacijo ali interpretacijo, je glavna poteza zaključkov, uvrščenih v skupino visoke stopnje vrednotenja. Izjema je prvi primer, kjer gre za vprašalno poved, o katerih je bilo govora v enem izmed prejšnjih poglavij. Vprašaj deluje kot nadaljevanje miselnega toka, in sicer v vlogi refleksije, ki nam jo poda avtor o poročani temi. Stavek bi, ne da se njegov pomen spremeni, zapisali tudi v trdilni povedi (*potrebno bi bilo nekaj spremeniti*). Sklepamo lahko, da vprašaj zakrije prisotnost subjektivitete. Preostalim trem primerom je prav trdilnost skupna točka. Močno avtorjevo prisotnost lahko potrdimo s frazami – *čistih politikov ne morejo umazati; to je ogromno; kljub vsemu že vedo* –, ki so v visoki meri presojevalne. Poleg tega v zadnjem primeru najdemo prvoosebni glagol v množini, ki samo še poudari prezenco pisca.

8 Grafična predstavitev

Ena izmed zastavljenih hipotez ob začetku pisanja diplomske naloge je bila, da je na razvoj hibridizacije poročila in posledično s tem vedno večje stopnje subjektivizacije v primarno objektivni novinarski vrsti vplivala tabloidizacija, do katere je prišlo v obdobju osamosvojitve Republike Slovenije. V posameznih poglavjih je bilo nemogoče predstaviti vse najdene primerke, medtem ko grafični pregled ponuja celotno sliko razpona obdobja od leta 1985 do 2005, ki je razdeljen na štiri petletna obdobja. Na podlagi grafov lahko potrdimo ali ovržemo napoved, da je subjektivizacija povezana s tabloidizacijo, ki se pojavlja od leta 1990 naprej.

Graf 8.1: Ločila

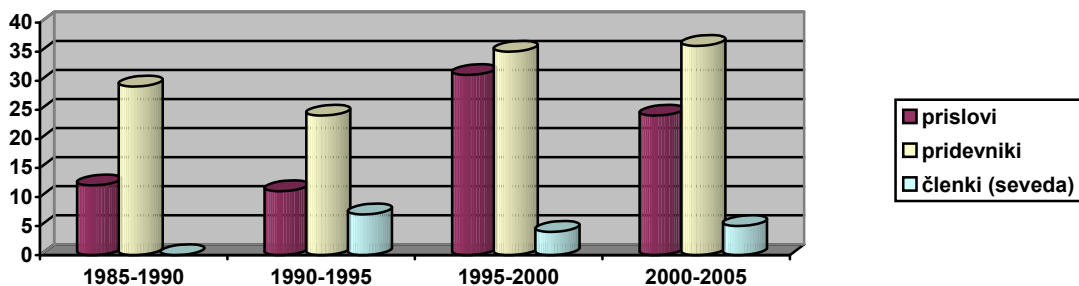

Ločila lahko s svojo postavitvijo uspešno nakažejo na izvenekstualno subjektiviteto. Uporaba vprašalnih povedih ni značilna za poročilo, ki gradi na trdilnih stavkih. Podobno je s tropičjem. Sorodna sta si v tej vlogi tudi pomišljaj in oklepaj. Na grafu so prikazani tisti pomišljaji in oklepaji, znotraj katerih so avtorji zapisali svoje mnenje in tako posegli v tekst.

Skozi dvajsetletno obdobje je najmanj sprememb pri vprašalnih povedih, ki so se v podobnem številu uporabljale tako pred tabloidizacijo kot po njej. Podobno je s pomišljajem, ki je nenehno konstanten, za razliko od petletja 1995–2000, ko ni bilo primera, v katerem bi novinar med pomišljaje vstavil svoje mnenje. največji skok v drugem razdobju doživi tropičje. Če je bilo v prvem petletju uporabljeno le enkrat, je v naslednjem kar petkrat, potem pa ponovno pada. Zanimivo je tudi gibanje oklepajev. Pred tabloidizacijo so v treh primerih avtorji v oklepajih izražali mnenja, v naslednjem obdobju enkrat več, potem pa je ta način drastično padel, tako da v zadnjem petletju sploh ni bilo primera korištenja oklepaja za subjektivizacijo. Delno lahko rešitev najdemo v avtorskem stilu, kar pa ni najboljša pot, saj bi se nanj lahko oprli, če bi analizirali le enega pisca. Težko je namreč verjeti, da bi vsi

analizirani avtorji zadnjega petletnega obdobja med sabo imeli tako usklajen in hkrati v primerjavi s predhodniki različen stil, da bi opustili izražanje mnenja v oklepaju.

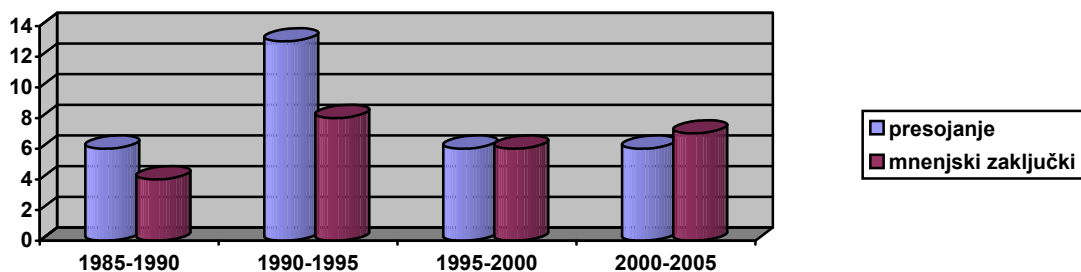
Graf 8.2: Prislovi, pridevniki in členki

Besedne vrste, ki so najbolj ustrezne za izražanje mnenja, so prislovi, pridevniki in členki. Kot je bilo že večkrat izpostavljeno, je namen diplomskega dela predstaviti take izseke, ki presojujejo, kar pomeni, da so v grafu predstavljeni zgolj vrednotilni prislovi in pridevniki. Zaradi množične prisotnosti členkov je bil izbran le en (*seveda*), ki je bil izmed vseh presojevalnih najmočnejši in hkrati izmed najbolj številnih.

Relevantno je primerjati prvo petletje z ostalimi tremi. Še najmanj sprememb doživljajo presojevalni pridevniki, ki ne predstavljajo večjega nihanja. Njihova uporaba je najpogostejša v zadnjem petletju. Večja nihanja so pri prislovih, kjer lahko nazorno pokažemo vpliv tabloidizacije. V primerjavi s prvima dvema časovnima razdelitvama od 1985 do 1995 sta naslednji dve kar podvojili presojevalne prislove. Členek *seveda* je bil od leta 1985 do 1990 uporabljen enkrat, v naslednjih letih se je podobno kot s prislovom tudi njegova uporaba vsaj potrojila.

Graf 8.3: Jasno presojanje in mnenjski zaključki

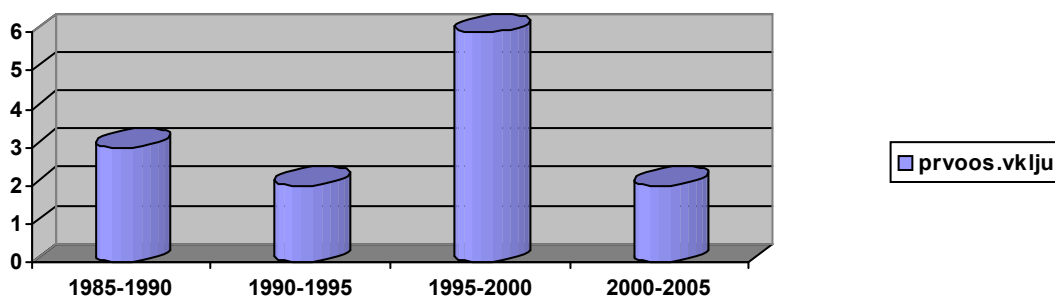

Izrecno ali jasno presojanje je najmočnejša stopnja novinarjevega mnenjskega vpletanja v poročilo. Iz sheme grafa je hitro razvidno, da se število primerov v petletju od 1990 do 1995

kar podvoji, s čimer lahko potrdimo izhodiščno tezo. Zanimivo, da se je kasneje uporaba ponovno zmanjšala, saj je število primerov v naslednjih dveh petletnih fazah povsem identično kot pred letom 1990.

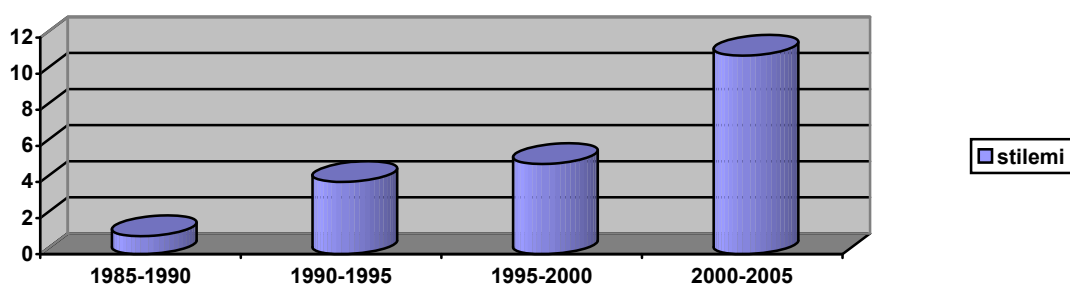
Nič kaj drugačna ni slika mnenjskih zaključkov. Če za iztočnico ponovno vzamemo leto 1990, lahko opazimo, da je po tem letu narasla uporaba subjektiviziranih zaključkov. Kot izrecno presojanje je tudi tu največji skok v prvem razdobju, potem se zmanjša, čeprav še tudi naslednji dve petletji presežeta prvotno obdobje.

Graf 8.4: Prvoosebno vključevanje

Bodisi edninsko bodisi množinsko je prvoosebno vključevanje v poročilo signalizacija prisotnosti izventekstualne subjektivitete. V primerjavi z ostalimi indikatorji novinarjevega vpletanja v tekst, je graf prvoosebnega vključevanja drugačen. Kljub strožjim pravilom, ki so veljala pred tako imenovano tabloidizacijo, je pojav prvoosebnega vključevanja v prvem petletju pogostejši kot v drugem in četrtem. Močno rast je mogoče ugotoviti med leti 1995 in 2000, kjer se podobno kot pri prejšnjih primerih pojav v primerjavi z izhodiščem podvoji. Kljub vsemu je treba opozoriti, da primeri iz prvih dveh obdobji večinoma sodijo v skupno sporočanje kroga, medtem ko zadnji dve obdobji ne, saj so jasna prvoosebna vključevanja brez namena skupnega izkustva sporočanje kroga.

Graf 8.5: Stilno zaznamovana sredstva

V časopisnem novinarstvu vsa stilno zaznamovana sredstva (vulgarizmi, pogovorni izrazi itd.) posredno kažejo piscev odnos do upovedanega. Čeprav poskok, ki je značilen v ostalih grafih med prvim in drugim obdobjem, ni tako očiten, je uporaba stilemov v zadnjem obdobju med letoma 2000 in 2005 kar za sto odstotkov večja kot v obdobju med 1985 in 1990.

9 Zaključek

Teoretske predpostavke časopisnega poročila so bile na področju slovenskega novinarstva postavljene leta 1988 v knjigi Mance Košir *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Že pred tem smo poznali različne žanre ter vrste in zvrsti, le da nismo imeli sistematske ureditve. Koširjeva je v svojem delu poročilo uvrstila med informativne novinarske vrste, ob tem pa poudarila, da obstajajo tudi poročila, ki lahko vsebujejo interpretativne prvine, predvsem avtorska. Ohranjajo zunanjo strukturo klasičnega, medtem ko je notranja prepletena z nizanem prisotnosti izventekstualne subjektivitete. Analiza korpusa je pokazala, da so bila izbrana poročila zadnje strani časopisa *Delo* v obdobju od leta 1985 do 2005 skorajda v celoti dopisniška, vendar v veliki manjšini avtorska ali reportažna poročila, saj njihova prisotnost ne predstavlja desetine pregledanega sklopa.

Slovensko novinarstvo je v začetku devetdesetih let prišlo do velike prelomnice. »Demokratizacija, komercializacija, spremembe političnega sistema, nova medijska zakonodaja, poskusi novinarske samoregulacije ter drugi ekonomski politični in družbeni pojavi od začetka devetdesetih let 20. stoletja temeljito spreminjajo naš medijski prostor, pa tudi podobo novinarskega sporočanja« (Košir 2003, 8).

Novinarske vrste, ki so bile malo pred tem strogo informativne, so začele pridobivati interpretativne odtenke in se mešati v hibride. Tudi klasično poročilo je doživelo proces spreminjanja, zato je bila izhodiščna teza diplomskega dela, da je po letu 1990 vedno več novinarjev vanj vpletalo svoje mnenje z različnimi metodami, ki so opisane v praktičnem delu diplomske naloge.

Subjektivnost je v časopisnem novinarstvu zelo širok pojem. Vsak prispevek vsebuje človeški faktor, vseeno pa novinarjeva naloga, da »bralcem predstavi, kaj se je v svetu zgodilo brez ideološke preference (Erjavec 1999, 40). Mnenjska zaznamovanost ni zgolj stavčna in izrecna, kar pomeni, da je kot v komentarjih jasno razvidna. Moč jezika je selekciji manjših sredstev, besed ali njihovih zvez. Že dobro izbran pridevnik ali prislov veliko pove o odnosu pisca do pisnega dela. Podobno lahko ločila s svojo nekonvencionalno postavitvijo odsevajo novinarjev odnos do upovedanega, saj mu v nekaterih primerih služijo kot pripomoček zapisovanja lastnega mnenja, spet drugič pa poudarijo izbran del besedila, ki se je avtorju bržkone zdel relevanten, in ga je na ta način izpostavil ter nakazal svojo prisotnost.

Pri ločilih še vlada določena stopnja dvoumnosti avtorjeve želje po izpostavljanju, medtem ko se meja objektivnosti poruši pri izboru stilno zaznamovanih besed. Stilemi nazorno pokažejo pristop pisca do (kon)teksta. Pogovorni elementi, vulgarizmi, slabšalne besede. Vse to so zaznamovane enote časopisnega novinarstva, kjer smernice narekujejo uporabo formalnega registra.

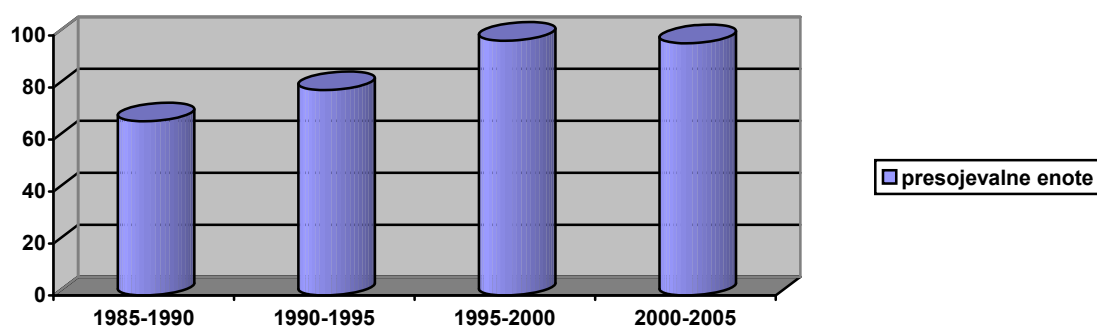
O konkretnem vključevanju lahko govorimo z izpostavljanjem prvoosebni glagolskih oblik ednine in množine, še najbolj očitno pa je stavčno presojanje, kjer novinar na povsem odprt način (kot v komentarjih) zapiše svoj pogled na podano informacijo.

Upoštevati moramo, da so vsi ti presojevalni fragmenti vključeni v informativno novinarsko vrsto in že zato sami po sebi odklonilni. Eno izmed načel novinarstva, o katerem pišeta Erjavčeva in Volčičeva (1999, 108), je, da mora novinar pri pisanju jasno opredeliti lastna stališča in primerno označiti mnenja drugih oseb, kar v pregledanih prispevkih ni mogoče trditi.

Numerični vidik analize izbranega korpusa nam za vsako obravnavano poglavje različnih načinov presojanja, ki so vključeni v tem diplomskem delu, pove, da lahko potrdimo tezo o povečanju novinarjeve prisotnosti v poročilih pred letom 1990 in po njem. Še najbolj eksplicitna je slika stilno zaznamovanih sredstev, ki iz leta v leto postopoma naraščajo. Stopnjevanje uporabe vrednotilnih elementov je razvidno tudi pri preostalih grafičnih prikazih, le da ne sledijo tako ustaljeni rasti. V primeru jasnega presojanja ali tropičja je v obdobju 1990–1995 sledila močna rast, kasneje pa padec, medtem ko se je izkazalo, da je za prvoosebno vključevanje in pridevnike v istem časovnem segmentu značilen padec, potem pa ponovna rast.

Za prikaz dejanskega stanja je potreben seštevek vseh posameznih presojevalnih prvin po petletjih. Spodnji graf je torej vsota vrednotilnih prislovov, pridevnikov, ločil, členka seveda, jasnega presojanja, mnenjskih zaključkov, prvoosebnega vključevanja in stilno zaznamovanih sredstev. Združeni pod skupni imenovalec presojevalna enota nam dajo takšen vpogled:

Graf 9.1: Seštevek presojevalnih enot

Če je bilo v obdobju od leta 1985 do 1990 najdenih 67 presojevalnih enot, se je v naslednjih petih letih število povečalo na 79, deset let kasneje na 98, v zadnjem obdobju pa ustalilo pri 97. Primerjava med zadnjo in prvo fazo je torej zgovorna. Kar tretjina več presojevalnih enot v poročilih kot v izhodišču. S tem podatkom dokažemo izhodiščno tezo, da je po letu 1990 prihajalo do vedno večjega vpletanja izventekstualne subjektivitete v analizirana poročila zadnje strani časopisa *Delo*.

10 Literatura

Bašić-Hrvatin, Sandra in Marko Milosavljevič. 2001. *Medijska politika v Sloveniji v devetdesetih: regulacija, privatizacija, koncentracija in komercializacija medijev*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Černelič, Ivanka. 1991. Členek kot besedna vrsta v slovenskem knjižnem jeziku. *Jezikoslovni zapiski* 1 (1): 73-85.

Delo. Poročila z zadnje strani v izdajah med marcem 1985 in februarjem 2005. Ljubljana: Delo, d.d.

Erjavec, Karmen. 1998. *Koraki do kakovostnega novinarskega pisanja*. Ljubljana: Jutro.

--- 1999. *Novinarska kakovost*. Ljubljana: FDV.

Erjavec, Karmen in Zala Volčič. 1999. *Odraščanje z mediji : rezultati raziskave Mladi in mediji*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.

Kalin Golob, Monika. 2003. Stil in novinarski škandal. *Teorija in praksa* 40 (2): 229-244.

--- 2004. Moč jezika - izbor dejstev in besed. *Teorija in praksa* 41 (3-4): 703-711.

Korošec, Tomo. 1998. *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.

--- 1968. Raba pomišljajev v časopisnem poročilu. *Gospodarski vestnik* 17 (4.X.) : 4.

Košir, Manca. 1988. *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

--- 2003. *Surovi čas medijev*. Ljubljana: FDV.

Luthar, Breda. 1998. *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Metz, William. 1991. *Newswriting: from lead to »30«*. Eaglewood Cliffs: Prentice Hall.

Milosavljevič, Marko. 2003. *Novinarska zgodba*. Ljubljana: FDV.

Poler Kovačič, Melita. 2004. *Novinarska (iz)virnost. Novinarji in njihovi viri v sodobni slovenski družbi*. Ljubljana: FDV.

Poler Kovačič, Melita in Karmen Erjavec, ur. 2005. *Uvod v novinarske študije*. Ljubljana: FDV.

Skaza, Jože. 2000. *EPIS: pravopisni priročnik*. Dobrna: Eknjiga.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1997. SAZU in ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik. Ljubljana: DZS.

Slovenski pravopis. Pravila. 1997. ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik. Ljubljana: DZS.

Toporišič, Jože 1979: Stilistika ločil: pogovori o jeziku. *Naši razgledi* 16 (31. avg): 462.

--- 1982. *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

--- 2004. *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.

Verovnik, Tina. 2008. Nekončna ločila: pomišljaj (2). *Pravna praksa* 27 (1): 33.